

GEÇ ORTAYA ÇIKAN BEDENSEL ZARARLARIN TAZMİNİ TALEPLERİNDE UYGULANACAK ZAMANAŞIMININ YENİ EĞİLİMLER ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yard. Doç. Dr. Ayça Akkayan Yıldırım*

I. “GEÇ ORTAYA ÇIKAN ZARAR” KAVRAMI ve SORUNUN ORTAYA KONULMASI

Günümüzde tüm hukuk sistemlerinde, zamana, hakları engelleyen bir etki tanınmaktadır. Hukukumuzda da bu paralelde, ne sebepten doğmuş olursa olsun her türlü alacak hakkının, kural olarak zamanaşımına tabi olacağı kabul edilmektedir. Zamanaşımı kurumu ile esasen, belirli bir zamanın geçmesi olgusuna, alacak hakkını zayıflatan bir etki tanınmıştır¹. Bu etki, tazminat alacakları bakımından değerlendirildiğinde, özellikle zarar verici olayın ya da fiilin zararlı etki ve sonuçlarının², bu olay ya da fiilin sona ermesinden uzun bir süre sonra gerçekleşmesi hallerinde bazı zamanaşımı sorunları ile karşılaşılacağı açıkça görülür. Bu kapsamda değerlendirilebilecek hallerde, zarar verici olay ya da fiil ile hak ihlalinin objektif olarak kavranması / kavranabilecek olması arasında önemli bir zaman dilimi bulunmaktadır³. İşte zarar verici olay ya da fiil ile hak ihlalinin objektif olarak kavranması / kavranabilecek olması arasında önemli bir zaman dilimi bulunması hallerinde, belirtilen sürecin sonunda ortaya çıkan zararlar “geç ortaya çıkan zararlar”dır⁴.

*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı.

¹ Fikret Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2015, s. 1281; Veysel Başpınar, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Haksız Fiilden Doğan Tazminat Taleplerinde Zamanaşımının Başlaması ve Süresi, Türkiye-İsviçre Karşılaştırmalı Hukuk Sempozyumu – I (Borçlar Hukuku), Ankara, 2015, s.100.

² Zarar kavramına ilişkin ayrıntılı değerlendirme için bkz. Haluk N. Nomer, Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul, 1996, s. 5 vd. (Maddi Tazminat)

³ İsviçre doktrininde Rey, bu halleri karşılamak üzere özel bir terminoloji kullanmayı tercih etmemiş ve durumu ortaya koyan bu tanımlamayı yapmıştır. Bkz. Heinz Rey, Ausservertragliches Haftpflichtrecht, Zurich, 2008, s. 381.

⁴ Bu hallere karşılık gelmek üzere kullanılan ve “geç zararlar” olarak tercüme edebileceğimiz “Spätschäden” terimi ilk olarak Alman doktrini tarafından kullanılmıştır. Bkz. Jens Moraht, Verjährungrechtliche Probleme bei der Geltendmachung von Spätschäden im Deliktrecht aus der Sicht des deutschen, schweizerischen, österreichischen und englischen Rechts, Frankfurt, 1995, s. 21. İsviçre doktrininde bu nitelikteki zararlar bakımından Alman doktrininden esinlenerek “Spätschäden” (geç zararlar) terimini kullanan yazarlar bulunmakla birlikte (bkz. Natalie Voser, “aktuelle Probleme zivilrechtlicher Verjährung bei körperlichen Spätschäden aus rechtsvergleichender Sicht”, Recht 2005/4, s. 121-135) “Langzeitschäden” / “long-term damage” (uzun süreli zararlar) terimini tercih eden yazarlar da mevcuttur. Bkz. Peter Loser, “Revision of Swiss Code of Obligations – Revision of the Rules Concerning Limitation in Tort Law and in the Law of

Geç ortaya çıkan zararların tazmini talepleri bakımından temel sorun, söz konusu taleplerin hâlihazırda yürürlükte olan düzenlemeler çerçevesinde zamanaşımı savunması ile karşılaşılabilecek olmalarıdır⁵. Bir başka ifade ile geç ortaya çıkan zararlardan sorumlu olan kişilerin zamanaşımı def'ini ileri sürmesi, zarar gören kimsenin alacak hakkını zayıflatabilecektir. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında ele alacağımız güncel sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu kapsamda değerlendirilebilecek hak kayıplarının azımsanmayacak düzeyde olduğu açıktır. Özellikle, sanayi ve teknoloji alanlarındaki gelişmelere paralel olarak, bunlar kaynaklı olay ve/veya olguların etkisiyle gerçekleşen bedensel zararlar geç ortaya çıkma eğilimindedir. Ölüm, vücut bütünlüğü, sağlık, kişiye sıkı biçimde bağlı hukuki varlıklar olup; korunmalarındaki önem tartışmasıdır. Bu sebeple, geç ortaya çıkan bedensel zarar mağdurlarının tazminat taleplerinin zamanaşımı savunması ile karşılaşma riskinin yüksekliği, sorunun özel olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Çalışmamızda, geç ortaya çıkan zararların tazmini taleplerinde uygulanacak zamanaşımı rejimine ilişkin problemler, zamanaşımı kurumunun amacı ekseninde, yürürlükteki düzenlemeler, yargı uygulaması ve karşılaştırmalı hukuktaki yeni eğilimler göz önünde bulundurulurken değerlendirilecektir. Türk özel hukuku zamanaşımı düzenlemelerinin bu muhtemel problemler karşısındaki tabiri caiz ise zayıf yönlerini belirlemek ve takiben modern gelişmelere paralel iyileştirmelere yönelik öneriler sunmak çalışmamızın temel amacıdır.

II. GEÇ ORTAYA ÇIKAN ZARARLARIN GELECEKTE GERÇEKLEŞMESİ BEKLENEN ZARARLARDAN FARKI

Çalışma konumuzun, geç ortaya çıkan zararlar ile ilgili sınırlarını net olarak belirleyebilmek bakımından birkaç hususunun açıklığa kavuşturulması faydalı olacaktır. Tazminat yükümlülüğünün temel amacı, bir kimsenin uğramış olduğu zararın bir başkası tarafından giderilmesini sağlamaktır⁶. Ancak bazı durumlarda, uğranılan zararın miktarı tam olarak tespit edilemez. Zararın ve kusurun ispatı kenar başlıklı TBK md. 50 hükmünde uğranılan zarar miktarının tam olarak tespit edilemediği hallerde hâkimin, olayların olağan akışı ve zarar görenin aldığı önlemleri göz önünde tutarak zararın miktarını hakkaniyete uygun şekilde belirleyeceği açıkça düzenlenmiştir. Bazı durumlarda kazanç kayıpları da gündeme gelebilir. Bu gibi zararların zarar verici olaydan sonra ya da hatta tazminat hükmünden bile sonra gerçekleşmeleri mümkündür. Malvarlığı zararları bakımından, gelecekte de malvarlığında azalma meydana geleceği yeterli kesinlikle tahmin edilebiliyorsa, zararın hesabında bu azalmanın da dikkate alınacağı kabul edilmektedir⁷. Kişiye gelen zararlar bakımından ise

Obligations", European Tort law 2010, Editors: Helmut Koziol / Barbara C. Steininger, Göttingen, 2011, s. 615.

⁵ Uygulamada karşılaşılan geç ortaya çıkan zarar örnekleri değerlendirildiğinde, zararlı sonuçların, gerek sözleşme sorumluluğu bakımından öngörülen, alacağın muaccel olması itibarıyla işlemeye başlayacak 10 yıllık genel zamanaşımı süresi; gerekse sözleşme dışı sorumluluk bakımından düzenlenen ikili zamanaşımı sistemindeki, zarar verici fiilin işlendiği (tamamlandığı) tarihten itibaren işlemeye başlayacak olan 10 yıllık mutlak (azami) sürenin dolmasından önemli süre sonra gerçekleştiği tespit edilmektedir. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında somut örneklerle yer verilecektir.

⁶ Nomer, Maddi Tazminat, s. 33.

⁷ Nomer, Maddi Tazminat, s. 12.

TBK md. 53 ve md. 54 hükümlerinde düzenlenmiş esaslarda gelecekte meydana gelebilecek azalmalar dikkate alınmıştır. Dahası, bedensel zararların kapsamının hüküm esnasında tam olarak belirlenememesi halinde TBK md. 75 hükmü uyarınca hâkimin, kararın kesinleşmesinden itibaren iki yıl içinde tazminat hükmünü değiştirme yetkisini saklı tutabilmesi mümkündür. Burada sıraladığımız haller, gelecekte gerçekleşmesi beklenen zararların, peşin sermaye değeri bulunmak suretiyle şimdiden tazmin ettirilmesi bağlamında değerlendirilmesi gereken haller olup; çalışma konumuzun sınırları dışında kalmaktadır.

III. GEÇ ORTAYA ÇIKAN BEDENSEL ZARARLARIN TİPİK ÖRNEKLERİ ve BU ZARARLARIN TAZMİNİ TALEPLERİNİN ÖNEMİ

Geç ortaya çıkan zararların tazmini talepleri bakımından temel sorun, yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere, söz konusu taleplerin hâlihazırda yürürlükte olan düzenlemeler çerçevesinde zamanaşımı savunması ile karşılaşabilecek olmalarıdır. Zamanaşımı kurumunun esasen toplumsal barışı ve hukuki güvenliği sağlamayı amaçladığı göz önünde bulundurulduğunda, hukukumuzda düzenlenmiş olan zamanaşımı sürelerinin, borçluyu belirsiz süre için baskı altında tutmayacak tarzda ve amaca uygun şekilde belirlenmiş olduğu söylenebilir⁸.

Ancak, özellikle kişi varlığına yönelik ihlallerde zararlı sonuçların geç ortaya çıkması halleri, sağlığın ve beden bütünlüğünün hukuken özel korunmaya layık değerler oldukları göz önünde bulundurularak, farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bir başka ifade ile kişi varlığını ihlal eden hallerde, bir tarafta tazminat alacaklısının menfaati, diğer yanda ise zamanaşımı kurumu ile korunmakta olan değerler bulunmakta olup; bu hallerde kişi varlığı ihlal edilmiş olan tazminat alacaklısının menfaatleri ağırlık kazanmaktadır⁹.

Kişi varlığı ihlal edilmek suretiyle bedensel zarar görenler bakımından bu bağlamda ortaya çıkabilecek problemleri durumların tipik örneklerini asbeste maruz kalmak dolayısıyla zarara uğrayanlar, cinsel istismara uğrayan çocuklar ve çevresel zarara uğrayanlar teşkil eder¹⁰.

Bu durumların tümünde ortak özellik, uzun bir 'latent dönem'in¹¹ söz konusu olmasıdır. Zararlı sonuç, zarar verici olayın ya da fiilin gerçekleşmesinde çok sonra gerçekleşmekte, objektif kriterler uyarınca kavranabilir hale gelmektedir.

⁸ Bu yönde bkz. Veysel Başpınar / Mehmet Altunkaya, "Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımının Başlaması ve Süresi", AÜHFĐ, C. 57, S.1, 2008, s. 125; Serdar Nart, "Haksız Fiillerde Zamanaşımına İlişkin Hükümün Değerlendirilmesi", MÜHFHAD Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, İstanbul, 2011, s. 247.

⁹ Reinhard Zimmermann / Jens Kleinschmidt, "Verjährung: Grundgedanken und Besonderheiten bei Ansprüchen auf Schadenersatz", Festschrift für Eugen Bucher, Bern, 2009, s. 893; Christian von Bar / Reinhard Zimmermann, Grundregeln des Europäischen Vertragsrechts, Teil III, München, 2005, s. 778.

¹⁰ Reinhard Zimmermann, Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription, Cambridge, 2004, s. 101. (Comparative Foundations)

¹¹ Henüz belirgin hale gelmemiş, gizli seyreden, klinik olarak belirti göstermeyen dönem anlamında kullanılmaktadır. Tanım için bkz. Kenneth J. Rothman/ Sander Greenland, "Modern Epidemiology", Concepts of Infectious Disease Epidemiology, (Ed. Halloran, M. Elizabeth), 2.Bası, Philadelphia, 1998, s.15; <http://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms?cdrid=693544>, Son Erişim: 17.05.2016.

Bu çerçevede yargıya taşınan en güncel uyuşmazlıklar, asbest lifleri¹² ile önceki teması sebebiyle, temasın kesilmesinden ortalama 30 yıl sonra asbestin sebep olduğu bir tür akciğer kanserine yakalanan hastalarca açılan tazminat davalarıdır. Burada, gizli seyreden, uzun süre klinik olarak belirti vermeyen hastalıkların¹³ sebep olduğu zararlar söz konusudur. İşyerinde asbeste maruz kalmasından 28 yıl sonra, asbest solunumu kaynaklı akciğer kanserine yakalanan bir kişinin (ölümü üzerine) eşi ve kızlarının tazminat taleplerinin İsviçre Federal Mahkemesi tarafından zamanaşımı gerekçesiyle 2010 yılında reddedilmesi ve sonrasında uyuşmazlığın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşınarak 2014 yılında İsviçre aleyhine hüküm elde edilmesi, geç ortaya çıkan bedensel zararların tazminine ilişkin sorunların tekrar değerlendirilmesi ihtiyacını açıkça ortaya koymaktadır¹⁴.

Diğer taraftan benzer nitelikte sorunlar, sanayide ve diğer alanlarda yeni teknoloji ve malzemelerin kullanılması ile ilişkili olarak da ortaya çıkabilecektir.

Yeni teknoloji ve malzemelerin, nitelik ve/veya niceliği (henüz) öngörüle-meyen riskleri bünyelerinde taşıdıkları bilimsel verilere dayanılarak ifade edilmektedir¹⁵. Ancak, bu gibi risklerin özellikle insan yaşamı ile beden bütünlü-ğünü uzun vadede nasıl etkileyebilecekleri, uzun dönemde ortaya çıkarabilecekleri zararlı sonuçların neler olabileceği hususlarında henüz bir açıklık bulunmamaktadır¹⁶.

¹² Asbest, doğal bir silikat minerali olup; sadece solunum yoluyla vücuda girdiğinde hastalık yapabilmektedir. Sebep olduğu hastalıklar benign ve malign olabilmektedir. Özellikle ikinci grup hastalıklardan peritonun malign mezotelyomaları ile akciğer kanserleri sıkça karşılaşılan zararlı sonuçlardandır. Asbestin benign ya da malign hastalık yapabilmesi için, solunduktan sonra 20-40 yıllık bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İzzettin Barış, *Asbestos and Erionite Related Chest Diseases*, Ankara, 1987, s. 62-109.

¹³ Bu tür hastalıklar, uzun latent dönemi olan hastalıklar olarak adlandırılmaktadır. <http://.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms?cdrid=693544> Son Erişim: 17.05.2016

¹⁴ Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında, Federal Mahkeme kararına konu olayın olguları, mahkemenin gerekçeli hükmü ile AİHM kararının temellerine detaylı olarak yer verilecektir.

¹⁵ Bu çerçevede değerlendirilebilecek ilk örnek nanoteknoloji ve nano materyallerdir. Nanoteknoloji, mühendisliğin, biyoloji, kimya ve fizik ile bütünleştirildiği son yılların endüstrideki en önemli gelişmelerinden biridir. Nanoteknoloji ile yapılmak istenen aynı materyalin minyatüre edilerek fiziksel özelliklerini değiştirmektedir. Bu teknoloji çerçevesinde kullanılmakta olan karbon nanotüblerin akciğer dâhil pek çok organ üzerindeki etkileri son yıllarda birçok araştırmaya konu olmuştur. Karbon nanotübler hakkındaki en önemli şüphelerden birisi, nanomateryallerin solunum ya da cilt yoluyla vücuda girdiklerinde asbest benzeri zararlara (plevra -akciğer zarı- kanserine) yol açabilme potansiyelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öner Dikensoy, "Nanopartiküller ve Plevra", *TTD Plevra Bülteni*, C. 4, S. 1, Ocak 2010, s.7-9.

¹⁶ Bu tür yeni teknoloji ve malzemelere maruz kalan insanların uzun vadede ne gibi muhtemel etki ve/ya zararlar ile karşılaşabileceklerine ilişkin çalışma sonuçları bulunmadığı gibi, bunların kullanımı alanında yeterli deneyim de henüz yaşanmamıştır. Nanoteknoloji alanındaki genel riskler, nano parçacıkların kullanıldığı ürünlere ilişkin riskler ya da cep telefonu kullanımı neticesinde maruz kalınan radyasyonun taşıdığı riskler ile bunların muhtemel etkilerine ilişkin bazı bilimsel çalışmalar yürütülmektedir. Nanoteknoloji ve nanomateryaller ile ilgili bilgi için bkz. <http://phys.org>. Son Erişim: 05.10.2015.

Sayılan bu ihtimallerde de gizli seyreden hastalıklarda olduğu gibi, uzun vadede ortaya çıkabilecek zararlı sonuçların tazminine yönelik taleplerin yürürlükteki düzenleme uyarınca azami zamanaşımı süresi savunması ile karşılaşma ihtimali oldukça yüksektir.

Diğer taraftan nükleer enerji menşeli zararlar da, zararlı sonuçların zarar verici olaydan önemli süre sonra gerçekleşeceği çevresel zararlar kapsamında kabul edilerek, aynı tarz zamanaşımı sorunlarıyla karşılaşacak geç ortaya çıkan zararlar olarak değerlendirilmeye uygundur¹⁷.

IV. ZAMANAŞIMI KURUMUNUN AMACI

Evvelce de belirttiğimiz üzere, zamanaşımı kurumu ile esasen, belirli bir zamanın geçmesi olgusuna, alacak hakkını zayıflatan bir etki tanınmıştır¹⁸. Borçluya zamanaşımı def'ini ileri sürebilme hakkının tanınması, temelde, toplumsal barışın ve hukuki güvenliğin sağlanması şeklinde ifade edilebilecek iki farklı esasa dayanılmaktadır¹⁹. Uzun süre alacağına kayıtsız kalan alacaklının, belirlenen süreden sonra bu hakkının korunmaya layık olmadığını kabul etmiş sayılması gerektiği doktrinde vurgulanmaktadır²⁰. Diğer taraftan mahkemelerin eski sorunlar ile işgal edilmesine engel olmak da zamanaşımı kurumunun tali nitelikteki bir amacıdır²¹. Böylelikle zamanın geçmesiyle ortaya

¹⁷ Nükleer zarar doğurabilecek zarar verici olayların güncel örneğini, 11 Mart 2011 tarihinde Japonya'da gerçekleşen Tōhoku depremi ve tsunamisi sonrasında Fukuşima Daiçi Nükleer Santralinde meydana gelen kazalar teşkil eder. Bu kazalar sebebiyle çevrede yaşayan yaklaşık 200 bin kişi tahliye edilmiş santraldeki işçiler aşırı radyasyona maruz kalmıştır. Japonya Nükleer Güvenlik Kurumu, Fukuşima Daiçi nükleer santralindeki nükleer sızıntının tehlike derecesini Radyolojik Durum Ölçeği 'ne göre 7 seviyesinde, yani oldukça yüksek seviyede bir sızıntı olarak açıklamıştır. Nükleer Santral kazası sonrasında başlayan sızıntının halen devam etmekte olduğu dikkate alındığında, nükleer sızıntı sebebiyle meydana gelebilecek zararlı sonuçların ne zaman ve hangi kapsamda ortaya çıkacakları belirsizdir.

¹⁸ Eren, s. 1281; Başpınar, Zamanaşımının Başlanması ve Süresi, s.100. Doktrindeki çeşitli tanımlar için bkz. Mehmet Erdem, Özel Hukukta Zamanaşımı, İstanbul, 2010, s. 6 vd. "Zamanaşımı, alacak hakkının, belli bir süre kullanılmaması yüzünden dava edilebilme yeteneğinden yoksun kalabilmesini ifade eder" şeklindeki tanım için bkz. Tekinay / Akman / Burcuoğlu / Altop, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 1993, s. 1030.

¹⁹ Zamanaşımının öngörülme nedenlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem, s. 9 vd. Ayrıca bkz. Kemal Oğuzman/Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, İstanbul, 2014, s. 602. Eren, s. 1281; Tekinay / Akman / Burcuoğlu / Altop, s. 1031. Alacak hakkının doğumundan sonra çok uzun süre geçmiş olması halinde, borçlunun, kendisine yöneltilen talepler karşısında delil gösterebilmesi imkânının da zayıfladığı vurgulanmalıdır. Bu yönde bkz. Eren, 1282. Türk hukukunda da, hukuki istikrar ve toplumsal barış ve güvenliğin sağlanması amacı gözetilerek zamanaşımı düzenlemelelerinin yapıldığı yönünde bkz. Başpınar, s.100.

²⁰ Tekinay / Akman / Burcuoğlu / Altop, s. 1030-31.Eren, bu durumu "Uzun zaman alacağını aramayan alacaklı borçlu aleyhine dava açamamalıdır" şeklinde ifade etmiştir. Eren, s. 1281.

²¹ Eren, 1281-1282; Oğuzman/Öz, C. I, s. 602; Tekinay / Akman / Burcuoğlu / Altop, s. 1031.

çıkabilecek olan ve yanlış kararlara yol açabilecek ispat zorluklarının bertaraf edilmesi de sağlanmış olacaktır²².

Bu çerçevede zamanaşımı, bireysel menfaatleri aşan, kamu yararına hizmet eden bir kurum olarak nitelendirilir²³. Diğer taraftan, zamanaşımının, kişilerin eski tarihli iddialara hedef olmalarına engel olmak suretiyle, kişisel menfaatleri koruma işlevi bulunduğu da vurgulanmaktadır²⁴. Buradaki temel düşünce de esasen, uzak geçmişte kalan olaylardan dolayı borçlunun ya da mirasçılarının sorumlu tutulmalarının kamu yararına aykırılık teşkil edeceğidir²⁵. Bu ikinci yaklaşım bakımından zamanaşımı aynı zamanda borçlu yararına hizmet eden bir kurumdur²⁶.

V. BEDENSEL ZARARLARIN TAZMİNİ TALEPLERİNDE UYGULANACAK ZAMANAŞIMI

A. Genel Olarak

Vücut bütünlüğü ihlal edilen kişi bakımından hem maddi hem de manevi zarar söz konusu olabilir²⁷. Söz konusu zararların tazmini taleplerinin tabi olacağı zamanaşımı hükümleri, tazminat talebinin hangi hukuki sebebe dayandığına göre farklılık arz etmektedir. Görüldüğü üzere hukukumuzda talebin hukuki sebebine göre farklılık arz eden süre rejimleri yan yana bulunmaktadır.

B. Haksız Fiil Sorumluluğu

Haksız fiilden kaynaklanan tazminat alacaklarına ilişkin zamanaşımı süreleri genel haksız fiil sorumluluğu için ve kural olarak diğer haksız fiil sorum-

²² Bu yönde bkz. Claire Huguenin / Florent Thouvenin, Verjährung und Reform in der Schweiz, University of St. Gallen Law School, Law and Economics Research Paper Series, No: 2013-11, <http://ssrn.com/abstract=2196462>, Son Erişim: 05.05.2015, s. 1.

²³ Erdem, s. 13; Hugo Oser/ Wilhelm Schönenberger, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Band. V/I, Das Obligationenrecht (Art. 1-183), Zürich, 1929, Art. 129, Nr. 1; aynı yönde bkz. Huguenin / Thouvenin, s.1.

²⁴ Zamanaşımının bir taraftan hukuk güvenliğini artırma, diğer taraftan kişilerin eski tarihli iddialara hedef olmalarına engel olarak kişisel menfaatleri koruma işlevi bulunduğu hakkında bkz. Andreas von Tuhr, Borçlar Hukuku, C.1-2, Çeviren: Av. Cevat Edege, Ankara, 1983, s. 687.

²⁵ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 1031.

²⁶ Zamanaşımının özellikle borçlu yararına öngörölmüş bir kurum olduğu yönündeki açıklamalar için bkz. Erdem, s. 11. Alacaklının uzun süredir alacağını ileri sürmemiş olduğu ya da ileri sürüp sürmeyeceğinin belirsiz bulunduğu durumlarda, borçlunun bu belirsizlikten kurtarılması, özel hukukta zamanaşımının görevleri arasında olduğu yönünde değerlendirme için bkz. Huguenin / Thouvenin, s.1.

²⁷ Bedensel bütünlüğün zedelenmesinden doğan maddi zararlar, TBK md. 54 hükmünde “tedavi giderleri, kazanç kaybı, çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar ve ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar” olarak belirtilmiştir. Bedensel bütünlüğün zedelenmesinden doğan manevi zararlar ise, TBK m. 56 hükmünde “Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir. Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.”

luluk halleri²⁸ için geçerli olup; TBK md. 72 / f. 1 hükmünde düzenlenmiştir. Hem haksız fiilden kaynaklanan maddi tazminat alacaklarının ile hem de haksız fiilden kaynaklanan manevi tazminat alacaklarının TBK md. 72 hükmünün uygulama alanı kapsamında olduğu vurgulanmalıdır²⁹.

Bu düzenleme uyarınca, tazminat talebi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın³⁰ ve herhalde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar³¹. Tazminatın, ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımını öngördüğü, cezaı gerektiren bir fiilden kaynaklanması halinde ise, doktrinde olağanüstü zamanaşımı olarak ifade edilen uzun ceza zamanaşımı süresi uygulanacaktır³².

Düzenlenen iki zamanaşımı süresinden ilki, “nisbi zamanaşımı süresi” olarak da ifade edilen normal süre³³ iken, ikincisini “mutlak zamanaşımı süresi” olarak da ifade edilen azami (üst) süredir³⁴. Nisbi zamanaşımı süresi olarak düzenlenen iki yıllık süre, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği an itibarıyla işlemeye başlar³⁵. TBK md. 72 / f. 1 hükmünde azami zamanaşımı süresi olarak kabul edilen on yıllık sürenin başlangıç anı ise haksız fiilin işlenme tarihi olarak belirlenmiştir³⁶.

Azami sürenin başlangıç anına ilişkin herhangi bir belirsizliğe yer kalmaması, kesinliğin sağlanması amacıyla, 818 S. BK düzenlemesinde yer alan “zarara müstelzim fiilin vukuundan itibaren” ibaresinin, 6098 S. TBK düzenle-

²⁸ Yargıtay bu yaklaşımı kabul etmemekte; borçlar kanununun anılan kısmında düzenlenmeyen hallerde (örnek olarak TMK md. 1007 hükmünde düzenlenen sorumluluk halinde) TBK md. 146 hükmü uyarınca genel zamanaşımı süresinin uygulanacağını kabul etmektedir. Bkz. Haluk N. Nomer, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Bası, İstanbul, 2015, s.240 (özellikle dipnot 825 ve bağlı olduğu metin.)

²⁹ Nomer, s.240; Eren, s.830; Safa Reisoğlu, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 23. Bası, İstanbul, 2012, s.266; Mehmet Ayan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7.Bası, Konya, 2012, s.281.

³⁰ Hüseyin Hatemi/ Emre Gökyayla, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 3.Bası, İstanbul, 2015, s.192; Ahmet M. Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Genişletilmiş 17. Bası, Ankara, 2013, s.482; Kemal Oğuzman / M. Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.2, Gözden Geçirilmiş 10. Bası, İstanbul, 2013 (Oğuzman/Öz, C.2), s.71; Turgut Akıntürk/Derya Ateş Karaman, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Özel Borç İlişkileri, 21. Bası, 2013, s.93; Nomer, s.241; Eren, s.830; Reisoğlu, s.482; Ayan, s.281.

³¹ Nomer, s.241; Hatemi/ Gökyayla s.192; Eren s.833; Kılıçoğlu s.487; Oğuzman/Öz, C.2, s.71; Akıntürk/Karaman, s.93; Reisoğlu, s.487; Ayan, s.281.

³² Nomer, s.242; Hatemi/ Gökyayla s.192; Eren s.834; Kılıçoğlu s.488; Oğuzman/Öz, C.2, s.75; Reisoğlu, s.269; Ayan, s.282.

³³ Eren s.830; Kılıçoğlu s.482; Oğuzman/Öz, C.2, s.71.

³⁴ Eren s.833; Kılıçoğlu s.487; Oğuzman/Öz, C.2, s.74.

³⁵ Nomer, s.241; Hatemi/ Gökyayla s.192; Eren s.830; Kılıçoğlu s.484; Oğuzman/Öz, C.2, s.71; Akıntürk/Karaman, s.93; Reisoğlu, s.267-268; Ayan, s.281; Yargıtay HGK E. 2002/4-1022 K. 2002/1034 T. 27.11.2002 Kazancı İçtihat Bankası (www.kazanci.com) Son Erişim:16.05.2016.

³⁶ Nomer, s.241; Hatemi/ Gökyayla s.192; Eren s.833; Kılıçoğlu s.487; Oğuzman/Öz, C.2, s.74; Akıntürk/Karaman, s.93; Reisoğlu, s.268; Ayan, s.294.

mesinde “haksız fiilin işlenme tarihten başlayarak” şeklinde değiştirildiği madde gerekçesinden anlaşılmaktadır³⁷.

Kusursuz sorumluluk hallerinde zarar verici bir fiilin işlenmesi değil, zarar verici bir durum/olayın gerçekleşmesi önem arz eder. Bu sebeple, TBK md. 72 hükmünde mutlak zamanaşımı süresinin başlangıcına ilişkin olarak kullanılan “zarar verici fiilin işlendiği tarih” ifadesinin, kusursuz sorumluluk halleri bakımından “sorumluluğa sebep olan durum/olayın gerçekleştiği tarih” olarak anlaşılması isabetli olacaktır³⁸.

Yargıtay, özellikle haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde, zararın, zarar verici fiilin gerçekleşmesinden 10 yıldan daha sonra doğması hallerinde tazminat talebinin zamanaşımına uğramış olma sebebiyle reddedilmesini hakkaniyete aykırı bulmaktadır³⁹. Bu kabul yüksek mahkemeyi TBK’da düzenlenen zamanaşımı sürelerini yorum yoluyla farklı şekilde uygulamaya sevk etmiştir. Bu çerçevede, kanunda zarar verici fiilin gerçekleşmesinden itibaren işleyeceği düzenlenen 10 yıllık azami sürenin başlangıç anı, Yargıtay tarafından zararın doğduğu an şeklinde kabul edilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır⁴⁰. Yargıtay’ın bu uygulamayı malvarlığı / kişi varlığı zararları arasında fark gözetmeksizin, zararların niteliğinden bağımsız olarak uygulamıştır⁴¹. Yargıtay’ın bu tutumu zamanaşımı süresi ve başlangıcı hususlarında doktrinde eleştirilere maruz kalmıştır⁴².

Zarar veren fiil ya da olayın uzun süre devam eder nitelikte olması halinde fiil veya olayın başlangıç anı değil bitiş anı dikkate alınarak 10 yıllık süre hesap edilir⁴³. Zarar veren fiil ya da olayın aralıklarla tekrar eder nitelikte ol-

³⁷ Diğer taraftan 6098 S. TBK tasarı halinde iken azami zamanaşımı süresi, Yargıtay’ın deprem ve benzeri olaylarda uzun zamanaşımı benimseme eğiliminin de etkisi ile yirmi yıl olarak belirlenmiştir. Azami sürenin uzatılmasının gerekçeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu’nun 22/1/2008 T. Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-1075/293 Sayılı Raporunda şu ifadeler ile ortaya konulmuştur: “..... 818 sayılı Borçlar Kanunu’nda on yıllık uzun zamanaşımı süresi için kullanılan “zararı müstelzim fiilin vukuundan itibaren” şeklindeki ibarenin, haksız fiilin “zarar” unsuru gerçekleşmedikçe, fiilin işlendiği tarihten itibaren kaç yıl geçerse geçsin, haksız fiil nedeniyle tazminat isteminin zamanaşımına uğramayacağı şeklinde yorumlanmasını önlemek amacıyla, bu ibare “her hâlde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak” şeklinde değiştirilmiş ve 818 sayılı Borçlar Kanunundaki on yıllık uzun zamanaşımı süresinin de, bu değişiklik göz önünde tutularak yirmi yıla çıkarılması öngörülmüştür....”. Aynı yönde bkz. Kılıçoğlu s.484.

³⁸ Ayşe Havutçu, “Haksız Fiil Sorumluluğunda Zamanaşımı Sürelerinin Başlangıcı” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.12, Özel S., 2010 (Basım Yılı:2012) s. 586; Rey, s. 382.

³⁹ Fatma Burcu Savaş, “Haksız Fiil Tazminatının Tabi Olduğu Zamanaşımı Süresinin İşlemeye Başlama Anı” TBB Dergisi, S. 74, 2008, s. 140.

⁴⁰ Yargıtay HGK T. 22.10.2003 E. 2003/4-603 K. 2003/594 (İBD 2004/4, 1642/1) (naklen atf Nomer, s. 241 dn.829); Yargıtay 4. HD. T. 11.12.2001, E. 2001/8406, K. 2001/12825 Kazancı İçtihat Bankası (.kazanci.com) (Son Erişim:16.05.2016); Yargıtay 4. HD T.29.04.2003, E.2002/12847, K.2003/5544 Kazancı İçtihat Bankası (.kazanci.com) (Son Erişim:16.05.2016).

⁴¹ Yargıtay 4. HD 19.06.2006 T. E. 2005/9285, K. 2006/7428 Legal Bank (.legalbank.net) (Son Erişim:16.05.2016)

⁴² Haluk Burcuoğlu, “Borçlar Kanunu’na Getirilen Yenilikler”, İzmir Barosu Dergisi,:77, S:2, 2012, s.43; Başpınar / Altunkaya, s.186; Reisoğlu, s.268; Kılıçoğlu s.488, dn. 618; Savaş, s. 140; Havutçu, s.590.

⁴³ Tekinay /Akman / Burcuoğlu / Altop, s.719; Oğuzman/Öz, C.2, s.75; Eren, s.833.

ması halinde ise her yeni fiil ya da olaydan doğan zarar için yeni bir zamanaşım süresi işlemeye başlayacaktır⁴⁴.

Hakkında özel süre öngörölmüş kusursuz sorumluluk halleri, TBK md. 72 hükmünün uygulama alanı dışında kalacaktır. Karayolları Trafik Kanunu'nda (KTK) öngörölen sorumluluklar bakımından KTK md. 109 hükmünde üç farklı süre getirilmiştir. Bu düzenleme uyarınca motorlu araç kazalarından doğan maddi zararların tazminine ilişkin talepler, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve herhalde kaza gününden başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Davanın, ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımını öngördüğü, cezayı gerektiren bir fiilden kaynaklanması halinde, maddi tazminat bakımından bu uzun ceza zamanaşımı süresinin uygulanacağı esasına KTK md. 109/II hükmünde de yer verilmiştir⁴⁵. Motorlu araç kazalarından doğan manevi zararların tazminine ilişkin talepler bakımından ise TBK md. 72 hükmü uygulanacaktır⁴⁶. TBK md. 72 hükmünde de artık 2 yıllık süre öngörölmüş olduğundan, netice itibarıyla herhangi bir farklılık söz konusu olmayacaktır⁴⁷.

Diğer taraftan özel kanunlarda yer alan, haksız fiil sorumluluğuna ilişkin özel zamanaşım süreleri de bulunmaktadır. Bunlardan özellikle çalışma konumuzu ilgilendirenlerden ilki, çevreye verilen zararların tazminine ilişkin taleplerin zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren beş yıl sonra zamanaşımına uğrayacağını düzenleyen Çevre Kanunu md. 28/III hükmü düzenlemesidir⁴⁸. Diğeri ise, motorlu araç kazalarından doğan maddi zararların tazmine ilişkin taleplerin zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren iki yıl, her halde kaza gününden başlayarak on yıl içinde zamanaşımına uğrayacağını düzenleyen KTK md. 109/1 düzenlemesidir. Manevi zararların tazmini talepleri bakımından genel hükümler uygulama alanı bulmaktadır.

C. Sözleşmesel Sorumluluk

Sözleşmeden kaynaklanan alacak hakları, TBK md. 146 hükmü uyarınca, kanunda aksine bir düzenleme olmadıkça on yıllık zamanaşımına tabiidir⁴⁹. Bu genel zamanaşım süresinin yanı sıra Türk Borçlar Kanunu içinde ve dışında bir dizi özel hüküm de bulunmaktadır. TBK md. 147 hükmü belirli alacaklar bakımından beş yıllık zamanaşım süresi öngörmektedir⁵⁰. Kural olarak zamanaşım, TBK md. 149 hükmünde de ifade edildiği üzere, borcun muaccel

⁴⁴ Tekinay / Akman / Burcuoğlu / Altop, s.719; Eren, s.834

⁴⁵ Nomer, s.242; Hatemi/ Gökyayla s.157; Eren s.722; Kılıçoğlu s.504; Oğuzman/Öz, C.2, s.211; Reisoğlu, s.204; Ayan, s.283.

⁴⁶ Nomer, s.244; Hatemi/ Gökyayla s.157; Eren s.830; Kılıçoğlu s.505; Oğuzman/Öz, C.2, s.271; Reisoğlu, s.204; Ayan, s.283.

⁴⁷ Aynı yönde bkz. Hatemi/ Gökyayla s.193.

⁴⁸ Anılan hükümde genel hükümlere göre tazminat sorumluluğunun saklı tutulmuş olduğu vurgulanmalıdır.(ÇK md.28/II)

⁴⁹ Oğuzman/Öz, C.1, s.585; Hatemi/ Gökyayla s.334; Eren s.1288; Kılıçoğlu s.874; Akıntürk/Karaman, s.197;Reisoğlu, s.427; Ayan, s.371.

⁵⁰ Hatemi/ Gökyayla s.334-335; Eren s.1288-1290; Kılıçoğlu s.874-876; Oğuzman/Öz, C.1, s.585-587; Akıntürk/Karaman, s.197; Reisoğlu, s. 427-428; Ayan, s.372.

olmasıyla işlemeye başlar⁵¹. Borca aykırılık halinde tazminat talebine ilişkin zamanaşımı bu alacağın doğduğu tarih itibariyle işlemeye başlayacaktır⁵². Diğer taraftan beden bütünlüğü ihlal edilen kişinin hizmet ilişkisindeki bir işçi olması hali TBK md. 417/2 hükmünde özel olarak düzenlenmiştir.⁵³ Buna göre, işçi ve işveren arasında hizmet sözleşmesi bulunan hallerde, işverenin kanuna ve sözleşmeye aykırı davranışı nedeniyle işçinin ölümü, vücut bütünlüğünün zedelenmesi veya kişilik haklarının ihlaline bağlı zararlarının tazmini, sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluk hükümlerine, bir başka ifade ile TBK md. 146 hükmünde öngörülen on yıllık zamanaşımına tabi olacaktır⁵⁴.

D. Ürün Sorumluluğu

Ürün sorumluluğu düzenleme itibariyle Türk Hukuku'nda netliğe kavuşturulamamış kurumlardan biridir. 6502 sayılı TKHK md. 8 hükmü, 4077 sayılı TKHK md. 4 hükmünden farklı olarak düzenlenmiş; eski düzenlemede imalatçı, üretici, bayi ve acente; satıcı gibi bütün seçimli haklardan müteselsilen sorumlu iken yeni düzenlemede bu sorumluluk sınırlandırılmıştır⁵⁵.

6502 sayılı TKHK md.11/f.6 hükmü uyarınca tüketici bir ürün sebebiyle uğramış olduğu bedensel zararları öncelikle TKHK'da yer alan ayıplı mallar ve bunlara ilişkin seçimli haklarının kullanılmasının yanı sıra TBK'nun ilgili hükümlerine başvurarak tazmin etme hakkına sahiptir⁵⁶. Bu itibarla 6502 sayılı TKHK md.11/f.6 hükmü ile yapılan atf gereği genel hükümler uygulamasına gidilecek ve bu sebeple 2 yıllık nisbi ve 10 yıllık mutlak zamanaşımı uygulama alanı bulacaktır⁵⁷.

⁵¹ Hatemi/ Gökyayla s.336; Eren s.1285; Kılıçoğlu s.872; Oğuzman/Öz, C.1, s.588; Akıntürk/Karaman, s.196; Reisoğlu, s.428; Ayan, s.371.

⁵² Oğuzman/Öz, C.1, s.588.

⁵³ Cevdet Yavuz, Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 9. Bası, İstanbul, 2011, s.417; Aydın Zevkliler/K.Emre Gökyayla, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 12.Bası, Ankara, 2013, s.437; Mustafa Alper Gümüş, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C.I, 3.Bası, İstanbul, 2013, s.475.

⁵⁴ Yavuz, s.417; Gümüş, s.476.

⁵⁵ Şebnem Akipek, "Bedensel Zararların Tazmini Kapsamında Tüketici Hukuku Yönünden Ürün Sorumluluğu" Yeni Gelişmeler Işığında Bedensel Zararların Tazmini Uluslararası Kongre, C.2, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, İstanbul, 2016, s.27.

⁵⁶ Akipek, s.37.

⁵⁷ Keza Yargıtay uygulaması da tazminat talebinin kusurlu sorumluluk ilkelerine göre çözülmesi gerektiğini kabul etmektedir. "...Gerçekten taraflar arasında bir sözleşme ilişkisi yoktur. Ancak öğretiy ve uygulamada yapımıcı ile zarar gören arasında böyle bir bağ olmasa bile yapımıcının sözleşme dışı da sorumlu tutulabileceği benimsenmektedir. Türk hukukunda yapımıcının sorumluluğuna ilişkin özel bir sorumluluk düzenlenmemişse de bu konuda Borçlar Kanununun 41 inci maddesinin birinci fıkrası hükmünün uygulanması mümkündür. Sözü edilen fıkra hükmünde belirtildiği gibi kusuru ile diğer bir kimseye zarar ika eden kişi o zararın tazminine mecburdur" Yargıtay HGK, 13.2.2002 T ve E. 2002/4-114, K. 2002/84 Kazancı İçtihat Bankası (.kazanci.com) (Son Erişim:16.05.2016); Akipek, s.37.

VI. ZAMANAŞIMI REJİMİNİN⁵⁸ DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN YENİ EĞİLİMLER

A. Genel Bakış

Zamanaşımı kurumuna ilişkin olarak uygulamada karşılaşılan problemler, seksenli yıllardan itibaren önce Anglo-Amerikan hukuk çevresine dâhil ülke hukuklarında tartışmaya açılmıştır⁵⁹. Kanada başta olmak üzere, İngiltere, İrlanda, İskoçya, Yeni Zelanda hukuklarında, resmi statüde oluşturulan hukuk çalışma komisyonlarının, borçlar hukuku alanında zamanaşımı rejiminin yeniden yapılandırılması ana temasının yanı sıra, özellikle geç ortaya çıkan bedensel zararların tazmini sorununa da odaklanarak uzun süren çalışmalar yapmış oldukları görülmektedir. Komisyonların, uygulamada karşılaşılan problemleri esas alan ayrıntılı değerlendirmelerini içeren raporlar⁶⁰ incelendiğinde, Anglo-Amerikan Hukuk sistemlerinde, farklı süreleri esas alan geleneksel zamanaşımı rejiminden, üç temel unsurdan oluşan 'merkez' nitelikte bir zamanaşımı rejimine geçiş yönünde değerlendirme ve tavsiyelerde bulunulduğu tespit edilmektedir. Bu temel unsurlar, (mümkün olduğunca) yeknesak bir olağan zamanaşımı süresi kabul edilmesi, alacaklının talep hakkının varlığını kavraması esasına dayalı bir başlangıç zamanının belirlenmesi ve yeknesak bir azami zamanaşımı süresi belirlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır⁶¹.

Geç ortaya çıkan (latent nitelikli) kişi zararlarına ilişkin hukuki problemlerdeki global ölçekli artışın, her bir hukuk düzeninde yeknesak unsurları barındıran merkez nitelikli bir zamanaşımı rejimine geçiş sürecinde etkili olan sebeplerin başında gelmesi ise bu çalışmalarda göze çarpan bir başka ortak özelliktir. Özellikle asbest solunumuna bağlı zararların tazmini taleplerinin 20.

⁵⁸ Çalışmamızın bu kısmında sadece borçlar hukuku alanındaki taleplere ilişkin zamanaşımı düzenlemeleri üzerinde durulacağı vurgulanmalıdır.

⁵⁹ Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinin genelini etkilemiş bulunan, zamanaşımı kurumuna ilişkin reform hareketlerinin itici gücü olarak nitelendirilen çalışmalar, Kanada'daki Alberta Hukuk Reformu Enstitüsü'nde seksenli yıllarda başlatılmış ve sürdürülmüş; İngiltere başta olmak üzere İrlanda, İskoçya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'daki gelişmeleri de etkilemiştir. Bkz. Alberta Institute for Law Research and Reform, Limitations, (Report for Discussion No:4, September 1986 .alri.ualberta.ca/docs/rfd004.pdf / Report for Discussion No:55, December 1989 .alri.ualberta.ca/docs/rfd055.pdf).

⁶⁰ Raporların tam metnine erişim: İngiltere için bkz. English Law Commission No:151, Limitation of Actions, 1998, <http://.lawcom.gov.uk>, Son Erişim: 04.08.2015; İrlanda için bkz. Ireland Law Reform Commission – Report on the Statute of Limitations: Claims in Respect of Latent Injuries, of Actions, 1987, Dublin, .lawreform.ie/fileupload/Reports/rLatentPersonalInjuries.htm ve Ireland Law Reform Report – Limitation of Actions, Law Reform Commission, December 2011, Dublin, .lawreform.ie/fileupload/Reports/r104limitationofactions.htm, Son Erişim: 12.03.2016; Kanada için bkz. Law Reform Report of British Columbia, Report on the Ultimate Limitation Period: Limitation Act, 1990, Vancouver, .bcli.org/sites/default/files/LRC112_Ultimate_Limitation_Period.pdf, Son Erişim: 12.05.2016; İskoçya için bkz. Scottish Law Commission, Discussion Paper on Personal Injury Actions: Limitation and Prescribed Claims, 2006, http://.scotlandlaw.com.gov.uk/files/2412/7892/7069/dp132_limitation.pdf, Son Erişim: 12.05.2016; Yeni Zelanda için bkz. Law Commission Limitation of Civil Actions – A Discussion Paper, February 2000, Wellington, New Zealand,.lawcom.govt.nz, Son Erişim: 04.08.2015.

⁶¹ Temel unsurların sistematik ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ortaya konulduğu bir çalışma olarak bkz. Ireland Law Reform Report 2011 – Limitation of Actions, 28 ve s. 37.

yüzyılın son çeyreğinde hızla artış göstermesi karşısında, geç ortaya çıkan bedensel zararların tazmini talepleri bakımından ortaya çıkabilecek sorunların hukuk reform komisyonları tarafından uzun süreli değerlendirmelere konu edildiği anlaşılmaktadır. Önceleri istisnai özel düzenleme ve süreler kabul edilmesi yaklaşımı benimsendiği gözlemlenmektedir. Ancak, teknoloji alanında ya da diğer alanlarda yaşanan ve potansiyel geç zararlara kaynaklık eden her yeni gelişme karşısında özel bir düzenleme yapılmaya çalışılması elbette bir noktada yetersiz kalmıştır. Bu durum karşısında Avusturalya, Kanada, Yeni Zelanda hukuklarında, yeknesak unsurları barındıran, merkez nitelikli, açık, sadeleşmiş bir zamanaşımı rejimine geçişin yaşandığı; bunun aynı zamanda medeni yargılama usulünün daha etkin hale gelmesine de hizmet ettiği görülmektedir⁶².

Zamanaşımı kurumuna ilişkin anılan problemler, sadece Anglo-Amerikan hukuk çevresine dâhil ülke hukuklarını meşgul etmemiş; Kara Avrupası hukuklarında da benzer nitelikli problemlerden hareketle değerlendirme ve reform önerileri yapılmıştır⁶³.

Nihayet Kara Avrupası'nda borçlar hukuku alanındaki hukukun uyumlaştırılması çalışmaları arasında yer alan "Avrupa Sözleşme Hukukunun İlkeleleri, Tanımları ve Model Kuralları- Ortak Referans Kurallarına İlişkin Taslak (DCFR)"da yer alan zamanaşımı düzenlemeleri incelendiğinde, aşağıda ele alınacak eğilimlerin kapsamlı şekilde benimsenmiş olduğu görülmektedir⁶⁴. Söz konusu kurallar bütünü, bağlayıcı nitelik arz etmeyen ancak hukuki açıdan önem arz eden kurallar (soft law) içermekte, çeşitli Avrupa Birliği ülkelerindeki borçlar hukuku reformları bakımından da yol gösterici olmaktadır. Bu bakımdan söz konusu model kuralların zamanaşımı bakımından 'uluslararası eğilimler' olarak nitelemek suretiyle yeni eğilimleri benimsemiş olduğu vurgulanmaya değerdir.

Uygulamada karşılaşılan problemlerden hareketle, bunları çözümlenmeye yönelik olarak zamanaşımı kurumuna ilişkin yapılan çalışmalarda ortaya çıkan genel eğilimler;

- basit, açık ve mümkün olduğunca yeknesak zamanaşımı rejimi düzenlenmesi,

⁶² Zimmermann, Comparative Foundations, s. 86 vd.; Ireland Law Reform Report 2011 – Limitation of Actions, s. 5-6.

⁶³ İsviçre hukukunda zamanaşımı kurumunun karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alındığı temel eserlerden bir olarak bkz. Karl Spiro, Die Begrenzung privater Rechte durch Verjährungs-, Verwirkungs- und Fatafristen, C: 1, Bern 1975. Ayrıca bkz. Karl Spiro, Zur Entstehung und Entwicklung der Verjährungsbestimmungen, Jubiläumsschrift Hundert Jahre Schweizerisches Obligationenrecht, Freiburg, 1982, s. 127 vd. Zamanaşımı hukukunda uyumlulaştırma hareketinin izlenmesi ve reform ihtiyacını vurgulayan Alman Hukukundaki çalışmalara örnek olarak bkz. Helmut Heinrichs, "Reform des Verjährungsrechts", Neue Juristische Wochenschrift, 1982, s. 2021 vd; Frank Peters / Reinhard Zimmermann, Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechts I – içinde "Verjährungsfristen", Köln, 1981; Reinhard Zimmermann, "Extinctive Prescription in German Law", in Ed. Eric Jayme, German National Reports in Civil Law Matters for XIVth Congress of Comparative Law, Athens (Vouliagmeni), Greece 31 July-7 August 1994, Boston, Kluwer Law International.

⁶⁴ Anılan model kurallar arasında düzenlenen zamanaşımı düzenlemeleri ve madde yorumları için bkz. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft common Frame of Reference (DCFR), Full Edition, München, 2009.

- daha kısa zamanaşımı süreleri getirilmesi,
- (alacaklı) talebin(in) farkına varmadan (ya da makul şartlar altında varması gerekmeyen) önce kısa zamanaşımı süresinin işlemeye başlamaması, (+) bu eğilimi dengelemek üzere azami zamanaşımı süreleri düzenlenmesi, şeklinde gruplandırılabilir olup⁶⁵; aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Takiben bu eğilimlerin Alman Hukukundaki pozitif düzenlemelerde ve İsviçre Hukukundaki değişiklik (reform) taslağında nasıl yansıma bulduğu ana hatlarıyla incelenecektir. Çalışma konumuzu teşkil eden geç ortaya çıkan bedensel zararların tazmini taleplerine yönelik pozitif düzenlemeler ile taslak haliindeki düzenlemeler ise özellikle vurgulanacak ve değerlendirilecektir⁶⁶.

B. Zamanaşımı Sürelerinin (Mümkün Olduğunca) Yeknesaklaştırılması

Zamanaşımı kurumuna ilişkin düzenlemelerde yeni eğilim, sorumluluğun hukuki sebebinden bağımsız olarak zamanaşımı süreleri düzenlenmesi yönündedir. Tazminat taleplerinin doğumuna kaynaklık eden hukuki sebebin sözleşme, haksız fiil, sebepsiz zenginleşme ya da sair bir sebep olması fark yaratmaksızın, yeknesak bir zamanaşımı rejimi oluşturulması hedeflenmektedir. Böylelikle, sadeleşmiş, birbiri ile uyumlu hale getirilmiş⁶⁷ bir zamanaşımı rejimi yapılandırılmış olacaktır. Sadeleştirilmiş, iç düzenleme bakımından birbiri ile uyumlu hale getirilmiş, mümkün olduğunca açık yapılandırılmış bir zamanaşımı rejimi esasen hukuki belirliliği sağlayacak, kamu yararına da hizmet edecek bir rejim niteliğindedir⁶⁸.

⁶⁵ Bu eğilimler uzun yıllar süren hukuki tartışma ve değerlendirmelerin süzgecinden geçerek öncelikle Anglo-Amerikan hukuk çevresinde bulunan ülke yetkili komisyonlarının çalışma raporu ve yasa taslaklarında dile getirilmiştir. Gelişmeleri eserinde (Zimmermann, Comparative Foundations), karşılaştırmalı bir bakış açısı ile analiz eden Zimmermann, zamanaşımı kurumunun düzenlenmesine ilişkin eğilimleri 'uluslararası eğilimler' niteliğiyle ele almıştır. Nihayet, Draft common Frame of Reference (DCFR) zamanaşımı düzenlemelerinin madde gerekçelerine de bu eğilimlerin aynen yansıtılmış olduğu görülmektedir.

⁶⁶ Sorumluluğun hukuki sebebinden bağımsız olarak, ihlal edilen hukuki değer ekseninde ve (mümkün olduğunca) genel nitelik arz eden bir zamanaşımı rejimi yaratılması (global) eğiliminin bazı ülke hukuklarında pozitif düzenleme halini almış olduğu; bazı hukuklarda ise öneminin fark edildiği ancak bu eğilimi yansıtan çalışmaların tasarımı aşamasında olup henüz yasalasamadığı görülmektedir. Çalışmamızın kapsamı itibarıyla aşağıda arz edeceğimiz hususiyetlerine binaen belirli ülke hukuklarındaki yasal durumun ortaya konulması tercih edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Alman Medeni Kanunu düzenlemeleri ana hatlarıyla yansıtılacaktır. Bu düzenlemeler, yukarıda açıklanan eğilimlerin, Kara Avrupası hukuklarında pozitif düzenleme halini almasının ilk örneklerinden olmaları itibarıyla hususiyet arz etmektedir. İkinci olarak İsviçre hukukundaki durum ele alınacaktır. Kaynak kanundaki durumun, İsviçre hukukundaki gelişmelerin ve İsviçre kanun koyucusunun yaklaşımının yansıtılmasının gereği ve önemi açıktır.

⁶⁷ Genel nitelikli bir zamanaşımı düzenlemesinin kaynağı ne olursa olsun her tür talep bakımından en ideal zamanaşımı rejimi olabilmesi elbette mümkün değildir. Bu bakımdan yeknesaklaştırma ya da daha uyumlu hale getirme çalışmaları, yapılacak (genel nitelikli) düzenlemenin kapsayabileceği kadar fazla tür talebi kapsaması yani geniş spektrumlu olması şeklinde anlaşılmalıdır.

⁶⁸ Zimmermann, Comparative Foundations, s. 80; DCFR, Articles & Comments – Art. 7:201.

Alacak (talep) hakkının kaynağı bakımından bağımsız düzenleme hedeflenen bu yaklaşımda, hangi hukuki varlığın ihlal edildiği dikkate alınarak bazı istisnai yaklaşımlara da yer verilebilmektedir. Çalışma konumuz bakımından önem arz eden bedensel zararlar söz konusu olduğunda, ihlal edilen hukuki varlık kişiye sıkı sıkıya bağlı hak olduğundan, bu bağlamda ileri sürülecek talepler bakımından genel düzenlemeden ayrılan, sürenin başlangıcı itibarıyla alacaklının talep hakkını kavrama kriterini esas alan, (görece) daha uzun süreli zamanaşımı düzenlenmesi de yeni eğilimin ikinci yansımasıdır.

C. Zamanaşımı Sürelerinin Kısa Tutulması

Yeni eğilim, zamanaşımı sürelerinin daha kısa tutulması yönündedir⁶⁹. Zamanaşımı sürelerinin uzun tutulması, talep hakkına ilişkin korumanın üst düzeye taşınması anlamında avantajlı görünse de; zamanaşımı savunması ile karşılaşılmeden ilgili taleplerin ileri sürülebilmesinde esas belirleyici olan zamanaşımının süresinden ziyade başlangıç anıdır. Zira klasik yaklaşıma paralel olarak zararın doğumuna kaynaklık eden davranış, fiil ya da olayın meydana gelme anı başlangıç olarak kabul edildiğinde, özellikle geç ortaya çıkan zararlara ilişkin taleplerin objektif olarak ileri sürülebilecekleri anın öngörülen uzun sürenin dolmasından sonraya denk gelmesi riski hala devam etmektedir.

Objektif olarak belirlenebilir bir tarihten⁷⁰ itibaren işlemeye başlayacak kısa zamanaşımı süresinin kabul edilmesi ise borçlu bakımından avantajlı iken; alacaklının talep hakkını kullanamayacak durumda olması ya da kullanabilmesinin kendisinden beklenmemesi⁷¹ olgularının hiçbir önem arz etmemesi karşısında, alacaklı bakımından olumsuzluk yaratacağı açıktır.

Diğer taraftan uzun bir zamanaşımı süresi belirlendiği hallerde alacaklının talep hakkını uzunca zaman kullanmaması ve geç bir aşamada borçluya karşı harekete geçmesi de, uzun sürenin bir diğer olumsuz yönüdür. Geç harekete geçme olgusu, somut olayın özelliklerine göre hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilebilir. Ancak bu değerlendirmenin sadece alacaklının talep hakkını ileri sürebilecek durumda olması halinde isabetli olacağı dikkatten kaçırılmamalıdır⁷². O halde sorun, alacaklının talep hakkını kullanamaması ya da makul şartlar altında kullanmasının kendisinden beklenmemesine ilişkin-

⁶⁹ Zimmermann, *Comparative Foundations*, s. 86. Alman hukukunda BGB düzenlemelelerinin birçok önemli talep bakımından kısa zamanaşımı süreleri getirdiği yönündeki değerlendirme ve bu yöndeki yaklaşımın tarihi analizi için bkz. Peters / Zimmermann, s. 108 vd. ve s. 115 vd. Ayrıca karşı. Alman Hukukunda yürürlükte olan üç yıllık olağan zamanaşımı süresi. Bkz. Bölüm VI-F-I. İsviçre hukukunda on yıllık genel zamanaşımı süresi düzenlendiği, ancak bu genel sürenin özel talepler bakımından daha kısa sürelerle sınırlandırıldığı; kaynak kanunun etkisiyle aynı yaklaşımın hukukumuzda da esas alındığı vurgulanmalıdır. İngiliz hukukunda hem haksız fiiller hem de sözleşmeler bakımından yürürlükte olan altı yıllık genel zamanaşımı süresinin üç yıla indirilmesi yönündeki çalışmalara ilişkin olarak bkz. English Law Commission No:270, *Limitation of Actions*, 9 July 2001, §3.102 vd., <http://.lawcom.gov.uk>, Son Erişim: 04.03.2016.

⁷⁰ Zararın doğumuna kaynaklık eden davranışın, fiil ya da olayın meydana gelme anının, zamanaşımının başlangıç anı olarak kabul edilmesi olarak anlaşılmalıdır.

⁷¹ Burada kastedilen alacaklının talep hakkına sahip olduğunun farkına varamayacak olması ya da talep hakkına sahip olduğunun farkına varmasının kendisinden beklenmemesi hali söz konusudur.

⁷² Zimmermann, *Comparative Foundations*, s. 78; Reinhard Zimmermann / Simon Whittaker (Ed.), *Good Faith in European Contract Law*, Cambridge, 2000, s. 25 vd.

dir ve bu sorun bağlamında zamanaşımı süresinin uzunluğundan çok sürenin başlangıç anı önem arz etmektedir.

İşte bu anlayışla, zamanaşımının başlangıç anı bakımından “*alacaklının farkındalığı*” kriteri⁷³ getirilmesi, buna karşılık zamanaşımı süresinin kısa tutulması önerilmektedir. Burada talebin hukuki dayanağının ne olduğunun önem arz etmeyeceği de vurgulanmalıdır.

Zamanaşımı sürelerinin kısaltılması eğilimi ancak farkındalık kriteri ile beraber anlam ifade ettiğinden; bu eğilim, zamanaşımı sürelerinin başlangıç anı bakımından belirliliği sağlayacak olan ‘zarara sebep olan olayın gerçekleşme anının’ korunmasının tercih edildiği düzenlemelerde amaca hizmet etmeyecektir.

Kişiyi sıkı olarak bağlı hukuki değerlerin üst düzeyde korunması gereği her hukuk düzeninde tereddütsüz savunulmakla birlikte, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerinin önemini vurgulayan görüşler, sürelerin başlangıç anı bakımından zarara sebep olan davranış, fiil ya da olayın gerçekleşme anının esas alınmasını; buna karşılık kısa süreler yerine belirli ölçüde uzatılmış sürelerin getirilmesini savunmaktadır. Bu eğilim bakımından zararın ne zaman gerçekleştiği ya da bir diğer ifade ile zararlı etkilerin objektif olarak ortaya çıktığı anın önemi bulunmamaktadır.

D. Kısa Zamanaşımı Süresinin Alacaklı Talep Hakkının Farkına Varmadan (ya da makul şartlar altında farkına varması gerekmeden) Önce İşlemeye Başlamaması

Daha kısa zamanaşımı süreleri getirilmesi eğiliminin bir anlamda tamamlayıcısı olarak nitelendirilebilecek bu son eğilim, zamanaşımının başlangıç anının belirlenmesine ilişkindir.

Alacaklının talep hakkını kullanmadığı ya da makul şartlar altında kullanmasının kendisinden beklenemediği hallerde, zamanaşımı süresinin işleme başlayacağı an alacaklının talebinin zamanaşımına uğramayacağına teminatını teşkil edebiliyorsa, bir ya da iki yıllık (görece) kısa bir zamanaşımı süresi düzenlemesi dahi alacaklının tazminat talebini ileri sürebilmesi için yeterli kabul edilebilecektir⁷⁴. Buna göre, alacaklı talep hakkının farkına varmadan ya da makul şartlar altında farkına varması alacaklıdan beklenmeden önce zamanaşımının işlemeye başlamamalıdır. Bu anlamda İngiltere’de kanun koyucunun, özel önemine binaen bedensel zararların tazmini talepleri bakımından, talep hakkının zamanaşımına uğramasından önce doğmuş olması gerektiği temel düşüncesi ile bağlı kalarak düzenleme yaptığı vurgulanmalıdır^{75 76}.

⁷³ Bkz. Bölüm VI-D.

⁷⁴ Bu yöndeki ve alacaklının talep hakkını kullanmasının mümkün olamayacağı durumlarda uzun sayılabilecek bir zamanaşımı süresinin dahi yetersiz olabileceği hakkındaki değerlendirme için bkz. Zimmermann, Comparative Foundations, s. 79-80.

⁷⁵ İngiliz Hukukunda, Zamanaşımı Kanunu 1980 (Limitation Act 1980 – Section 11) bedensel zararlara ilişkin tazminat taleplerinin tabi olacağı zamanaşımını özel olarak düzenlemektedir. Bu düzenlemeye göre, zamanaşımının süresi üç yıl olup; üç yıllık sürenin, zarar verici olayın gerçekleşme tarihi ya da zarar görenin uğramış olduğu zararın söz konusu zarar verici olay ile ilişkili olduğunu öğrendiği tarihten hangisi daha sonra ise, o tarihten itibaren işlemeye başlayacağı kabul edilmiştir. Uygulamada, makul şartlar altında zarar görenin öğrenebilecek olmasının ya da öğrenmesinin kendisinden bek-

Zamanaşımının başlangıcının belirlenmesinde zarara uğrayan hukuki varlığın ihlali biçimindeki sonucu esas alan bu eğilim, özellikle geç ortaya zararların tazmini açısından oldukça avantajlı bir yapı öngörmekte; zamaşaşımı sürelerinin kısa tutulması dahi mağdurların tazminat taleplerinin karşılanması bakımından engel teşkil etmemektedir. Zira zamaşaşımının başlangıç anının belirleyecek olan, zararın ve mağdurun bu bağlamdaki talep hakkının doğmasıdır. Ancak burada zamaşaşımının başlangıç anı, objektif bir kriteri esas alan klasik düzenlemelerin tam aksine sübjektif bir kriteri göre belirlenmektedir⁷⁷

78.

Alacaklının, tazminat borçlusuna karşı tazminat talebini ileri sürdüğü varsayımında, bu talebin zamaşaşımına uğradığını (zamaşaşımı defini) ileri sürmek, borçlu bakımından bir savunmadır. Borçlunun sürenin geçmiş olduğunu ortaya koyabilmesi ise zamaşaşımının başlangıç anı ile sıkı ilişki içindedir. Zamaşaşımı süresinin, alacaklının talep hakkının varlığını fark ettiği (öğrendiği) veya fark etmesi (öğrenmesi) gerektiği an itibarıyla işlemeye başlayacağı nazara alındığında, borçlunun birçok olayda bu sübjektif başlangıç anının belirlenmesi bakımından makul olmayan zorluklarla karşılaşabileceği açıktır⁷⁹.

lenmesinin de öğrenme başlangıç kriterini karşıladığı kabul edilmektedir. Kanuni düzenlemede (Section 33) öğrenme kriterinin kabulünden daha da ileri gidilerek, mahkemelere somut olayın özelliklerine göre zamaşaşımı süresini uygulamama yetkisi de tanınmıştır. Mahkemelere tanınmış bu geniş takdir yetkisi dikkat çekicidir. Kanunun tam metni için bkz. <http://.legislation.gov.uk/ukpga/1980/58>.

⁷⁶ Moraht, bir tazminat talebinin uzun bir süre geçtikten sonra mahkeme yoluyla ileri sürülmesinin önünün, hukuk düzenlerinde bir şekilde kapatılmış olduğunu belirterek, sadece İngiltere örneğinde bedensel zararlar bakımından bu engelin kırıldığını belirtmektedir. Bkz. Moraht, s. 214.

⁷⁷ Bu sübjektif kriterin yaygın şekilde tüm talep hakları bakımından uygulama alanı bulması ve ancak talep hakkını gerçekten bilme olgusu yerine "farkına varılabilirlik" testi (test of discoverability) uygulanması suretiyle zamaşaşımının başlangıç anının belirlenmesinin isabeti yönünde bkz. Zimmermann, Comparative Foundations, s. 92.

⁷⁸ Alman hukukunda haksız fiillerden kaynaklanan taleplerde, zarar görenin zararı ve zarar verinin kim olduğunu bilmesi zamaşaşımının başlangıç bakımından aranmakta olup, sübjektif kriterin uygulamasıdır. İsviçre hukuku ve Türk hukuku bakımından da gerek haksız fiil kaynaklı taleplerde ve gerekse sebepsiz zenginleşme kaynaklı taleplerde, sübjektif nitelikteki bilme kriterinin esas alındığı vurgulanmalıdır.

⁷⁹ Alacaklının zararını fark ettiği ya da makul şartlar altında fark edebileceği anın belirlenmesi, alacaklının hâkimiyeti altındaki faktörlerle ilgili olduğu ve borçlunun kavrama alanı dışında kaldığı yönündeki tespitler için bkz. Zimmermann, Comparative Foundations, s. 107; Peters / Zimmermann, s. 248. Bu çerçevede borçlunun savunma açısından ispat problemleri ile karşılaşabileceğini değerlendiren yazarlar, "başlangıç sübjektif bir kriteri bağlanan kısa zamaşaşımının, başlangıç objektif kriteri bağlanan bir azami süre ile sınırlandırılması" yöntemine alternatif bir düzenleme önermişlerdir. Buna göre, sübjektif başlangıç ve azami süre getirilmeyecek; objektif başlangıçlı kısa bir zamaşaşımı süresi esas alınacak ve ancak alacaklının talep hakkını fark etmesinin makul şartlar altında beklenemediği haller zamaşaşımını durduran bir sebep olarak düzenlenecektir. Bu sayede sadece makul şartlar altında talep hakkının farkına varmasının mümkün olmadığı, kendisinden beklenemeyeceği olgularını ispat edebilen alacaklılar bakımından zamaşaşımının durduğu kabul edilerek ve sürenin uzaması sağlanabilecektir. Zimmermann, Comparative Foundations, s. 108-109. Hukukumuzda, alacaklının, alacağın varlığını bilmemesinden dolayı talebini ileri sürememiş olması, zamaşaşımının işlemesine engel olan bir durma sebebi olarak değerlendirilmemektedir. Bu bakımdan önerilen düzenlemenin uygun olmadığı düşünülebilir. Ancak, ihlal edilen

E. Denge Unsuru Olarak Azami Zamanaşımı Süresi Getirilmesi

Alacaklının talep hakkının farkında olmasına ya da olabilecek olmasına bağlı olarak işlemeye başlayacak kısa bir zamanaşımı süresinin, genel bir zamanaşımı olarak düzenlenmesinin tercih edildiği hallerde, subjektif kriter doğrultusunda zamanaşımının uzun yıllar ötelenmesi söz konusu olabilecektir. Ancak zamanaşımı kurumunun amaçları dikkate alındığında, belirsiz süreli bir zamanaşımından bahsetmenin hukuk güvenliğini zedeleyeceği de açıktır. Bu bakımdan, alacaklının talep hakkına ilişkin farkındalığından bağımsız olan, sonrasında hiçbir talebin ileri sürülemeyeceği azami süreler getirilmektedir⁸⁰.

Azami sürelerin hangi uzunlukta olacağı da ayrıca değerlendirilmelidir. Sürenin uzunluğu belirlenirken ihlal edilen hukuki varlığın niteliğine göre ayırım yapılması dikkat çekicidir. Bu yaklaşım çalışma konumuz bakımından önem arz eder. Zira kısa tutulmuş bir azami süre özellikle bedensel zararların tazmini bakımından yetersiz kalacaktır⁸¹. Evvelce de belirttiğimiz üzere bedensel zararlar içinde özellikle asbeste maruz kalmak dolayısıyla uğranılan zararların, cinsel istismara uğrayan çocukların uğramış olduğu zararların ve çevresel zararların ortaya çıkması uzun bir (latent) dönem gerektirir⁸². Bu çerçevede, geç ortaya çıkan bedensel zararlar bakımından daha uzun azami süreler getiren istisnai düzenleme yapılması yoluna gidilmektedir. Ancak azami süre ne kadar uzun olsa da, geç ortaya çıkan zararların tazmini talebinin objektif olarak ileri sürülebileceği an, öngörülen sürenin dolmasından sonraya da denk gelebilir. Örneğin, bedensel zararlara ilişkin tazminat talepleri bakımından, zarar verici olayın gerçekleşmesinden itibaren işleyecek otuz yıllık bir azami süre getirilmesine rağmen; geç zararın otuz beşinci yılda belki de daha sonra ortaya çıkması mümkündür⁸³. Bu ihtimalde tazminat alacaklısı, otuz yıllık

değerin kişi varlığı olduğu ve talebe konu zararın objektif olarak bilinebilmesinin de özel şartlar gereği hiçbir surette mümkün olmadığı hususları beraberce değerlendirildiğinde, önerinin uygun olmadığı yargısının hassasiyetle tekrar değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

⁸⁰ Azami süre düzenlemelerinin, alacaklı bakımından aranacak talebin farkına varma ya da varabilme kriterini dengelemek amacıyla getirildiği yönünde bkz. Zimmermann, *Comparative Foundations*, s. 100.

⁸¹ Zimmermann, *Comparative Foundations*, s. 101.

⁸² Bkz. Bölüm III.

⁸³ Özellikle asbest solunumuna bağlı zararların tazmini taleplerinin 20. yüzyılın son çeyreğinde hızla artış göstermesi karşısında, geç ortaya çıkan bedensel zararların tazmini talepleri bakımından ortaya çıkabilecek sorunların hukuk reform komisyonları tarafından uzun süreli değerlendirmelere konu edildiği görülmektedir. Evvelce de belirtmiş olduğumuz üzere İngiliz Hukukunda bedensel zararlara ilişkin tazminat talepleri özel olarak düzenlenmiş (Limitations Act 1980 (Section 11)) ve zamanaşımı süresi kısa (üç yıl) tutulmakla birlikte başlangıç süresi bakımından zarar görenin öğrenmesi kriteri esas alınmıştır. Hali hazırdaki düzenlemede bedensel zararlar bakımından azami bir süre öngörülmüş değildir. Diğer taraftan İngiliz Hukukunda zamanaşımı kurumunun genel anlamda revize edilmesi ve mümkün olduğunca yeknesak bir rejime geçilmesi çalışmaları sürmüştür. İngiliz Hukuk Kurulu'nun zamanaşımı sürelerinde değişiklik yapılması çalışmalarını içeren raporunda, tazminat talebinin hukuki dayanağından bağımsız olarak üç yıllık genel zamanaşımı süresi düzenlenmesi; sürenin davacının, talep hakkının doğumuna sebep olan olguları, zarar veren kişinin kim olduğunu bilmesi ya da bilmesi gerekmesinden itibaren işlemeye başlaması hususlarında görüş bildirilmiştir. Bu nisbi nitelikli sürenin yanı sıra, zarar verici olay / fiilin gerçekleşmesinden itibaren işleyecek on yıllık bir azami sürenin de öngörülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

azami süre dolduğu an itibariyle hala tazminat talep hakkının var olduğunu fark edebilecek ya da etmesi gerekecek bir durumda değildir.

O halde azami sürenin uzun tutulmasının, tazminat talebi bakımından gerekli güvenceyi tesis edemeyeceği özellikle durumlar her zaman söz konusu olabilecektir. Bu bakımdan azami sürenin ne kadar olması gerektiği sorusuna cevap verebilmek kolay görünmemektedir.

Diğer taraftan, borçlu bakımından ortaya çıkabilecek savunma yapma ve ispat problemleri, azami sürenin uzun tutulması ile doğru orantılı olarak artış gösterecektir ki zamanaşımı kurumunun bu olumsuzluğu önleme amacı da bulunduğu hatırlanmalıdır.

F. Eğilimlerin Pozitif Düzenleme ve Reform Taslaklarındaki Yansımaları: Almanya ve İsviçre Örnekleri

1. Alman Hukukundaki Durum

Tazminat taleplerinin doğumuna kaynaklık eden hukuki sebepten bağımsız olarak yapılandırılmış genel bir zamanaşımı sistemi benimsenmesi eğiliminin Kara Avrupası hukuklarında kanuni düzenleme halini almasının ilk

Bu taslak ile zamanaşımı rejiminde yeknesaklık sağlanması hedeflenmekle birlikte; kurulun bedensel zararların tazminine yönelik taleplerin ileri sürülmesinde istisnai yaklaşımın sürdürülmesi gerektiği yönündeki görüşü dikkat çekicidir. Bedensel zararlar bakımından tazminat talebinin ileri sürülebileceği bir azami sürenin kabul edilemeyeceği açıkça belirtilmektedir. Kurul bu görüşünü desteklemek üzere bazı somut örnekleri ve bilimsel verileri değerlendirmiştir. Asbest ile bağlantılı hastalıklar özelinde, zararın ortaya çıkmasının 15-60 yıl arasında değişiklik arz edebileceği ve bilimsel çalışmalarda 35 yıl ile daha sonraki bir dönemin ortalama ortaya çıkış süresi olarak belirtildiği; bu çerçevede azami sürenin 30 yıl olarak belirlenmesinin yetersizliği vurgulanmıştır. Kurul aynı raporda, cinsel istismar mağdurlarının da travmatik anıları canlandırmamak için zararlarını tazmin taleplerini uzun yıllar ileri süremediklerini de değerlendirmeye almıştır. Kurul, zamanaşımı kurumunun kamu düzeni ile ilgisini ve borçlunun sonu belli olmayan bir talep tehdidi ile yaşamasının uygun olmadığını kabul etmekle birlikte; yasal düzenleme ile azami sürelerin getirildiği hallerde dahi özellikle cinsel istismar teşkil eden fiiller bakımından istisnai düzenleme yapılmasını; azami sürenin bu istisnalar bakımından uygulanmaması gerektiği hususları tekraren önemle vurgulanmıştır. Bu noktada özellikle cinsel istismar mağdurları bakımından Taciz Kanunu 1997 (Harrasment Act 1997) (Section 3) hükmü çerçevesinde ileri sürülecek tazminat taleplerinde, bedensel zararların tazmini taleplerine ilişkin kabul edilmiş olan zamanaşımı hükümlerinin uygulama alanı bulmayacağı hususu, 1997 yılında Limitations Act 1980 (Section 11) hükmüne eklenen fıkra ile getirilmiş bir istisnadır. Cinsel istismar fiillerinin zararlarının geç zararlar niteliği dikkate alındığında bu istisnai düzenlemenin önemi daha da net anlaşılmaktadır. İngiliz Hukuk Kurulunun zamanaşımı rejiminin yeknesaklaştırılmasına ilişkin 2001 tarihli raporunun tam metni için bkz. English Law Commission No:270, Limitation of Actions, 9 July 2001, §3.102 vd., <http://lawcom.gov.uk>, Son Erişim: 04.03.2016. Zamanaşımı rejimine ilişkin öngörülen yeknesaklaştırma ve genel zamanaşımı düzenlenmesi yönündeki tavsiyeleri içeren bu raporun hükümet tarafından 2002 yılında prensipte kabul edilmesine rağmen hükümet 19.11.2009 tarihli açıklamasında tavsiyelerin, özel hukuk reform yasasında yer almayacağını duyurmuştur. Yeknesak bir rejim henüz yürürlüğe girememiş olsa da, zaten Limitation Act 1980 (Section 11) ile özel olarak düzenlenmiş bulunan ve herhangi bir üst süre ile de sınırlanmamış olan bedensel zararların tazmini taleplerinin ayrıcalıklı ve avantajlı durumu devam etmektedir.

örneklerinden birini Alman Medeni Kanunu'nda 2002 yılı itibariyle gerçekleştirilmiş reform kapsamındaki zamanaşımı düzenlemeleri teşkil eder⁸⁴.

Alman Medeni Kanunu (BGB) §195 hükmü, hakkında özel bir düzenleme bulunmayan her tür talep hakkını kapsayacak şekilde 3 yıllık olağan zamanaşımı süresi getirmiştir. Sürenin başlangıcı BGB §199/1 hükmünde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede, talep hakkının doğumu ve hakkın doğumuna temel teşkil eden olguların ve borçlunun / sorumlunun kimliğinin öğrenilmesi ya da (ağır özensizlik olmasaydı) öğrenilmesi gerekmesi kriteri esas alınmakta; olağan zamanaşımı süresinin belirtilen unsurların gerçekleştiği yılın bitimi itibariyle işlemeye başlayacağı kabul edilmektedir.

Burada dikkat çekici olan husus, tazminat talep hakkının ileri sürülebileceği zaman gelmiş olması unsurunun, haksız fiillerden kaynaklanan talepleri de kapsayacak şekilde, zamanaşımının başlangıcının tayininde her tür talep hakkı bakımından aranacak bir unsur olarak düzenlenmiş olduğudur⁸⁵.

Korunan hukuki değerın yaşam hakkı, vücut bütünlüğü, kişi sağlık ve özgürlüğü olduğu durumlarda, bu değerlerin ihlalinden doğan tazminat taleplerinin tabi olacağı zamanaşımı süreleri ise BGB §199/2 hükmünde özel olarak düzenlenmiştir⁸⁶. Yaşam hakkının, vücut bütünlüğünün, kişi sağlık ve özgürlüğünün ihlalinden doğan tazminat taleplerinin, ne zaman doğmuş olduklarına ya da alacaklının bunları bilmesi / bilmesi gerekmesi kriterlerine bağlı olmaksızın, 30 yıllık zamanaşımına tabi olduğu kabul edilmiştir. Süre, haksız fiilin işlendiği, yükümlülüğün ihlal edildiği ya da zarar yol açan sair olgunun gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlayacaktır.

Alman hukukunda zamanaşımına göre hak kaybı ancak alacaklının gerçek anlamda taleplerini ileri sürebilme şansı bulunuyor ise haklı görülmektedir⁸⁷. Bir başka ifade ile alacaklının alacağın mevcudiyetini fark edebilecek, bunu inceleyebilecek ve mahkemede ileri sürebilecek yeterli imkâna sahip olması esastır⁸⁸. Ancak, ucu açık bir zamanaşımı rejiminin hukuk güvenliği ve

⁸⁴ Zamanaşımı düzenlemelerinin Almanya'da gerçekleştirilen borçlar hukuku reformunun merkezini teşkil ettiği yönündeki niteleme için bkz. Voser, s. 132. Alman Hukukunda zamanaşımı kurumuna ilişkin değişikliklerin ayrıntılı değerlendirilmesi için bkz. Heinz-Peter Mansel / Christina Budzikiewicz, *Das Neue Verjährungsrecht*, Bonn, 2002, N. 19.

⁸⁵ Türk hukukunda sözleşmeden doğan talep hakları bakımından alacaklının alacağını talep etmeye hukuken yetkili olduğu zamanın gelmesi yani muacceliyet unsuruna, zamanaşımının başlangıcını tayin bakımından yer verilmiştir. Ancak hukukumuzda haksız fiil zamanaşımının başlangıcını tayin bakımından tazminat talebinin doğmuş olması unsuruna yer verilmemiş olduğu vurgulanmalıdır.

⁸⁶ Korunan hukuki değerın, yaşam hakkı, vücut bütünlüğü, kişi sağlık ve özgürlüğü dışındaki hukuki değerler olması halinde ise, bu diğer değerlerin ihlalinden doğan tazminat taleplerinin tabi olacağı zamanaşımı süresi BGB §199/3 hükmünde düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre diğer tazminat talepleri; talebin doğduğunu öğrenme / öğrenebilecek olma kriterinden bağımsız olarak, talebin doğduğu andan itibaren işlemeye başlayacak on yıllık ve fiilin işlendiği, yükümlülüğün ihlal edildiği ya da zarar yol açan sair olgunun gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlayacak otuz yıllık, iki farklı zamanaşımı süresine tabi kılınmıştır.

⁸⁷ Mansel / Budzikiewicz, N. 56 (özellikle dn. 130); Voser, s. 132.

⁸⁸ Voser, s. 132.

belirlilik ihtiyacı bakımından doğurabileceği sakıncaların bertaraf edilmesi için de ayrıca azami süreler düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Alman hukukundaki durum karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, yapısal anlamda iki özel kural içerdiği görülür. Alacaklının tazminat talebinin oluşmasından itibaren yani özellikle zararın meydana gelmesinden itibaren işlemeye başlayacak bir süre düzenlemesi getirilmiştir⁸⁹. Diğer taraftan bedensel zararların ve özgürlük ihlalleri neticesinde oluşan zararların tazminine ilişkin talepler bakımından ise, zararın doğmuş olup olmadığı, alacaklının talep hakkını bilmesi ya da bilmesi gerekmesi kriterlerinden tamamen bağımsız olan, uzun süreli azami zamanaşımı öngören özel düzenleme getirilmiştir.

Bu çerçevede Alman Hukukunda;

- Yeknesak zamanaşımı süreleri düzenlenmesi yoluna gitmek;
- Talep hakkının hukuki dayanağından bağımsız olarak (görece) kısa olan ve genel nitelikli bir zamanaşımı rejimini esas almak;
- Zamanaşımının başlangıcı bakımından (tazminat) talebin(in) doğmuş olması ve alacaklının bu hakkını bilmesi ya da ağır ihmali olmasaydı bilmesi gerekmesi kriterlerini belirleyici kılmak;
- İhlal edilen hukuki varlığın niteliğine göre istisnai azami zamanaşımı düzenlemelerine yer vermek: Kişiyi sıkı surette bağlı olması sebebiyle üst düzeyde koruma sağlanabilmesi amacıyla bedensel zararların ve özgürlük ihlalleri neticesinde oluşan zararların tazminine ilişkin talepler bakımından ise, hangi hukuki sebebe dayandığına bakılmaksızın uygulanacak olan ve zararın doğmuş olup olmadığı, alacaklının talep hakkını bilmesi ya da bilmesi gerekmesi kriterlerinden tamamen bağımsız şekilde yapılandırılan, uzun süreli zamanaşımı süresi düzenlemek;

suretiyle, yeni eğilimlerin pozitif düzenlemelere yansıtıldığı söylenebilecektir.

2. İsviçre Hukukundaki Durum

Sözleşmeden kaynaklanan talepler İsviçre Borçlar Kanunu (OR) md. 127 hükmünde düzenlenmiş olan 10 yıllık genel zamanaşımı süresine tabidir. Bunun yanında borçlar kanunu içinde ve dışında düzenlenmiş bulunan ve prensip itibarıyla daha kısa tutulmuş olan özel süre düzenlemeleri de mevcuttur. Kural olarak zamanaşımı süreleri muacceliyetle işlemeye başlar (OR md. 130/1). Görüldüğü üzere sürelerin başlangıcı bakımından alacaklının talepten haberdar olup olmadığı önem taşımamaktadır. Haksız fiil zamanaşımında ise nisbi ve mutlak olmak üzere iki süre söz konusudur (OR md. 60). Nisbi süre bir yıl olup; zarar görenin söz konusu davranışı, zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrenmesinden itibaren işlemeye başlar. On yıl olarak belirlenmiş mutlak sürenin başlangıcı ise zarar verici eylemin oluş günüdür. Cezalandırılabilir eylemlere dayanan davalarda daha uzun ise ceza zamanaşımının uygulama alanı bulacağı da eklenmelidir.

Zamanaşımına ilişkin düzenlemeler uzun süredir çeşitli bakımlardan eleştirilmiş⁹⁰ ve uygulamada karşılaşılan bir dizi problem⁹¹ sebebiyle reform

⁸⁹ Voser, s. 132.

⁹⁰ İsviçre zamanaşımı düzenlemelerinde, sözleşme, haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan talepler bakımından farklı zamanaşımı rejimlerinin yan yana düzenlenmiş olması ve taraf serbestisinin önemli ölçüde kısıtlanmış bulunması hususlarının ik-

çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmalara yer vermeden önce, İsviçre Federal Mahkemesi'nin 16.11.2010 tarihli kararını⁹², geç ortaya çıkan zararlar bakımından İsviçre hukukundaki önemine binaen vurgulamak yerinde olacaktır⁹³. Karara konu davada tazminat talepleri sözleşmeden kaynaklanmakta ise de karar genel itibariyle sözleşme dışı sorumluluk, bir başka ifade ile geniş anlamda haksız fiil sorumluluğu bakımından da önem arz etmektedir. Kararda zamanlaşımı kurumunun kamu düzeninin korunmasına hizmet etmek amacı vurgulanmakta; taleplerin hiçbir zaman sınırı olmaksızın faile yöneltilebilecek olmasının kamu düzenini zedeleyeceği üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda Federal Mahkeme zarar görenin menfaatlerinin tek başına hükme esas alınmayacağı; zarara yol açan fiilin tamamlanma tarihinin hükme esas alınması gerektiği görüşündedir^{94 95}.

na edici olmadığı yönündeki değerlendirme için bkz. Huguenin / Thouvenin, s. 4 vd. Yazarlar, taraflara daha fazla serbesti tanınması ve genel kısım-özel kısım ayırımının da kaldırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Huguenin / Thouvenin, s. 7.

⁹¹ Özellikle asbeste maruz kalma ile bağlantılı olarak ortaya çıkan geç zararlar örneğinden hareketle, kanun koyucunun geç ortaya çıkan zarar mağdurlarını koruması gerektiği, mevcut zamanlaşımı düzenlemeleri sebebiyle mağdurların tazminat talep hakkının de lege lata reddedilmesinin kabul edilemeyeceği öteden beri uygulamacılar tarafından da dile getirilmiştir. Bu yönde bkz. Massimo Aliotta / David Husmann, "Der Gesetzgeber muss die Opfer von Spätschäden schützen", Plädoyer 4/11, s. 42 vd., .plaedoyer.ch; David Husmann / Massimo Aliotta, "Zeit heilt nicht alle Wunden - Zur verjährungsrechtlichen Problematik bei Personenschäden durch Asbest", HAVE/REAS 2010/2, s. 128 vd.

⁹² BGE 137 III 16. Kararın tam metni için bkz. <http://berger.ch/jurisdiction-recht>.

⁹³ Kararın geç zararlara ilişkin bir dönüm noktası olarak nitelendirilmesi için bkz. Loser, s. 615.

⁹⁴ İsviçre hukukunda da bazı zararlar bakımından zararların sonradan doğması ihtimali öngörülmüş ve özel kanunlarda özel zamanlaşımı süreleri düzenlenmiştir. Bu gibi hallerde daha uzunca sürelerin zamanlaşımı süresi olarak kabul edildiği görülmektedir. Ancak hukuki belirliliğin zedelenmemesi amacıyla, sonradan ortaya çıkacak zararlara ilişkin istisnaların kabul edilmemesi gerektiği düşüncesi hâkimdir. Özel kanunlar ile uzun zamanlaşımı süresi getirilmesi halinin tipik örneğini 22 Mart 1991 tarihli İsviçre Çekirdek Enerjisi Sorumluluğu Kanunu (Kernenergiehaftpflichtgesetz) teşkil eder. Bu Kanun'un md. 10 hükmünde, bu kanundan doğan taleplerin zarar görenin zararı ve sorumlu kişiyi (ve kurumu) öğrendiği andan itibaren 3 yılda zamanlaşımına uğrayacağı düzenlenmiştir. Her hâlükârda (geç zararlar haricinde) zarar verici olaydan itibaren 30 yıl içinde dava açılmaz ise taleplerin sona ereceği de hükmün devamında düzenlenmiştir. Zararın süreklilik arz eden etkiye sahip olan hallerde 30 yıllık sürenin bu etkinin sona erdiği tarihten itibaren işleyeceği de hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme çerçevesinde 30 yıllık sürede dava açılmazsa talepler sona erer ifadesinden 30 yıllık sürenin hak düşürücü süre olarak nitelendirilebilir. Ancak sürenin başlangıcının zararın etkisi devam ettikçe ötelenmesi dikkate değerdir. Kanun koyucu geç zararlar haricinde diyerek, 30 yıllık sürenin sona ermesinden ötürü sorumluya karşı ileri sürülemeyen nükleer zararların tazmini taleplerinin, yine kanunun öngördüğü limite kadar Birliğin sorumluluğunda olacağını düzenlemiştir. Nükleer zararların özellikleri düşünüldüğünde mağdurların talep hakkının akamete uğramaması bakımından kanun koyucunun bütün hassasiyeti gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu özel düzenlemenin bedensel zararların tazminine ilişkin genel nitelikli bir düzenlemeye örnek teşkil etmesi mümkün görünmemektedir.

⁹⁵ Özel düzenlemeler getirilmesinin belirli sağlık rizikolarının dikkate alınmaması tehlikesini bertaraf etmeyeceği; özellikle yeni bir teknolojinin piyasaya sürülmesinden çok yıl-

Federal Mahkemenin zamanaşımı kurumunun kamu düzeninin korunmasına hizmet etme amacının zedelenmemesi yönündeki hassasiyeti açıktır.

Diğer taraftan, İsviçre Borçlar hukukunda hedeflenen reformun zamanaşımı ayağında, yeknesak bir zamanaşımı rejimi yaratmak amacıyla çalışmalar tüm hızla devam etmiştir⁹⁶. Bu sayede, bugüne dek uygulanan, talebin hukuki sebebine göre farklılık gösteren süre rejimlerinin yarattığı sorunların önlenmesi amaçlanmıştır. Yeknesak süre rejimi getirilmesinin, tüm alacaklar bakımından zamanaşımı sürelerinin başlangıçlarının aynı kritere göre belirlenmesini ve sürelerin daima aynı uzunlukta olmasını sağlayacağı; böylelikle zamanaşımı kuralları arasında arzu edilen koordinasyonun sağlanması amacının gerçekleşeceği ileri sürülmektedir⁹⁷. İsviçre Borçlar Kanunu Tasarısında⁹⁸ yer alan ilgili hükümler şu şekilde kaleme alınmıştır:

OR(Entwurf-Tasarı) md. 60 / f.1: *“Tazminat ve manevi tazminata ilişkin talep (alacak), zarar görenin, zarardan ve tazminat yükümlüsü şahıstan haberdar olduğu andan (günden) itibaren hesap edilecek üç yılın geçmesiyle, fakat her halükarda zarar verici davranışın gerçekleştiği veya sona erdiği tarihten itibaren hesap edilecek on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.”*

OR(Entwurf-Tasarı) md. 60 / f.1 bis: *“Bir insanın ölümünde veya (cismani) bedensel zararda (ihlalde) tazminat veya manevi tazminat talebi zarar görenin zarardan veya tazminat yükümlüsünün şahsından haberdar olduğu tarihten itibaren hesap edilecek üç yılın geçmesiyle, fakat her halükarda zarar verici davranışın gerçekleştiği veya sona erdiği günden itibaren hesap edilecek otuz yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.”*

OR(Entwurf-Tasarı) md. 60 / f.2: *“Tazminat yükümlüsü şahıs kendi zarar verici davranışıyla cezalandırılabilir bir eylemde bulunmuşsa o takdirde tazminat ve manevi tazminata talebi (alacak) yukarıdaki fıkralardan etkilenmeksizin en erken ceza hukukuna ilişkin kovuşturma zamanaşımının gerçekleşmesiyle zamanaşımına uğrar. Bu, ilk derece ceza kararı sonucunda artık daha gerçekleşmemişse, o takdirde talep en erken kararın açıklanmasından itibaren üç yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar⁹⁹.”*

lar sonra beklenmedik zararlara yol açması söz konusu olduğunda bunun söz konusu olacağı; bu bakımdan hem haksız fiil hem de sözleşmeden kaynaklanan belirli geç zararlar bakımından özel nitelikli bir azami süreye yer verilmesinin isabetli olacağı yönünde bkz. Botschaft zur Änderung des Obligationenrechts (Verjährungsrecht) vom 29 November 2013 (Botschaft), s. 253. Belgenin tam metni için bkz. admin.ch/opc/de/federal-gazette/2014/235.pdf, s. 252, Son Erişim: 06.12.2015.

⁹⁶ Haugenin / Thouvenin, s. 12.

⁹⁷ Bu yöndeki ve tazminat taleplerinde sürelerin başlangıcının farklı kriterlere göre belirlenmesi halinde koordinasyon amacına ulaşılmasının mümkün olamayacağı yönündeki değerlendirmeler için bkz. Haugenin / Thouvenin, s. 12.

⁹⁸ Tasarı - Entwurf - BBI 2014 287. İsviçre Hukukundaki kanun yapma prosedürü bakımından Bundesversammlung (Federal Meclis) tarafından kararın alındığı, bunun fakültatif olarak referanduma tabi olduğu, ne zaman yürürlüğe gireceğinin ise Bundesrat (Federal Konsey) tarafından belirlendiği vurgulanmalıdır. Tasarı henüz yürürlüğe girmemiştir.

⁹⁹ Hükmün bu son cümlesinin yaklaşımına göre medeni talepler, cezalandırılabilir eylemlerden doğduğunda, ceza hukukuna ilişkin uzun kovuşturma zamanaşımı henüz gerçekleşmedikçe zamanaşımı yoluyla akamete uğramamalıdır. Bu çerçevede zarar verici fiile ilişkin hükme dek kovuşturma zamanaşımı gerçekleşmedikçe artık öngörülen 3 yıllık süre devreye girecektir.

OR(Entwurf-Tasarı) md. 128: “Bir insanın sözleşmeye aykırı bedensel ihlali veya ölümünden kaynaklanan tazminat veya manevi tazminat alacakları zarar görenin zararı öğrendiği günden itibaren hesap edilecek üç yılın geçmesiyle, fakat her halükarda zarar verici davranışın gerçekleştiği veya sona erdiği günden itibaren hesap edilecek 30 yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.”

Öngörülen değişiklikler şöyle özetlenebilir¹⁰⁰:

- Haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan taleplere ilişkin olarak üç yıllık nispi zamanaşımı süresi düzenlenmesi;
- Geç zararlar olarak da anılan kişi zararlarının (bedensel zararlar) tazmini taleplerine ilişkin olarak otuz yıllık azami zamanaşımı süresi düzenlenmesi;
- Belirli alacaklar bakımından uygulanan beş yıllık zamanaşımını düzenleyen hükmün devre dışı bırakılması ve bu alacaklar bakımından da genel zamanaşımı hükmünün uygulanır hale getirilmesi.

İsviçre'deki reform çalışmaları sırasında da, bedensel zararlar ve çevre zararları bakımından hedeflenen yeknesak süre rejiminden farklı bir sürenin tercih edildiği görülmektedir¹⁰¹. Zira bu zararların özel nitelikleri –diğer hukuk düzenlerindeki yaklaşımla paralel olarak- uzun zamanaşımı sürelerine tabi kılınmayı gerektirir. İsviçre Borçlar Kanunu reformu çerçevesinde zamanaşımına ilişkin çalışmalarla ile ilgilenen komisyon, tasarıya ilişkin olarak sunduğu bildiriye, özellikle -bedensel zararlar ve ölüm halinden doğan zararları kapsayacak şekilde- kişi zararlarından doğan tazminat talepleri bakımından otuz yıllık mutlak bir zamanaşımı süresinin söz konusu olması gerektiği yönünde görüşünü savunmuştur. Komisyon, otuz yıllık sürenin, zarar verici davranıştan hemen sonra alenileşen ve kolayca öğrenilebilen mutlak kişi zararları açısından gereksiz uzun bir süre olarak görülebileceği de belirtilerek; bu hallerde ise nisbi nitelikte üç yıllık bir zamanaşımı süresinin işleminin uygun olacağı vurgulanmıştır¹⁰². Böylelikle, alacaklının taleplerini makul bir süre içinde ileri sürmüş olması ve uyuşmazlığın gecikmeksizin mahkemeye intikali sağlanmış olacaktır.

Görüldüğü üzere İsviçre Borçlar Kanunu tasarısında öngörülen istisnai nitelikli azami zamanaşımı süresinin pratik uygulama alanı esasen geç ortaya çıkan zararlara odaklanmıştır. Otuz yıllık sürenin zarar verici davranıştan itibaren işlemeye başlayacağı da belirtilmelidir. Zamanaşımı çalışma komisyonunun bildirisinde, mutlak bir özel zamanaşımı öngörülmesine alternatif olarak zamanaşımı süresinin zararın gerçekleşmesi yani muacceliyet ile başlatılması ihtimali de değerlendirilmiş; ancak bu ihtimalin hukuk güvenliği ve potansiyel tazminat yükümlüsünün menfaatini zedeleyeceği ifade edilerek, bu ihtimal devre dışı bırakılmıştır¹⁰³.

¹⁰⁰ İsviçre sorumluluk hukukunda yeknesaklaştırma ve değişiklik yapılması çalışmalarının zamanaşımı kurumuna ilişkin değişiklikleri içeren gerekçeli ve açıklamalı rapor için bkz. Pierre Widmer / Pierre Wessner, Revision und Vereinheitlichung des Haftpflichtrechts, Erlauternder Bericht, .bj.admin.ch/dam/data/bj/wirtschaft/ gesetzgebung/ achriv/.../vn-ber-d.pdf, Son Erişim: 10.05.2016, s. 56 vd.

¹⁰¹ Haugenin / Thouvenin, s. 13; Botschaft, s. 252.

¹⁰² Botschaft, s. 251-252.

¹⁰³ Örnek olarak, asbest solunumunun bir hastalığa yol açabileceği zaman süreci bugünkü bilgi durumuna göre 15-40 yıl arasındadır. Potansiyel tazminat yükümlüsünün,

Diğer taraftan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İsviçre aleyhine vermiş olduğu 11 Mart 2014 tarihli Moor vs. İsviçre Kararı¹⁰⁴, yukarıda ele alınan reformist yaklaşımın, özellikle geç ortaya çıkan bedensel zararların tazmini bağlamında yeniden sorgulanmasını gerektirmektedir.

İnsan Hakları Mahkemesi önüne gelen davanın olguları tipik geç ortaya çıkan bedensel zarar örneğini teşkil eder. 1965-1978 yılları arasında çalıştığı fabrikada yürüttüğü çeşitli faaliyetler esnasında asbeste maruz kalan işçi Hans Moor, 2004 yılında rahatsızlanarak asbest kaynaklı malign mezotelyoma teşhisi ile tedavi altına alınmış 2005 yılında ölmüştür. Moor'un bu çerçevede uğramış olduğu zararların giderilmesi talebiyle eşi ve iki çocuğu tarafından idari otoritelere karşı ikame edilen tazminat davası Kanton (Argovia) Mahkemesi tarafından reddedilmiş; anılan kişilerce aynı taleple işverene yöneltilmiş bulunan tazminat talebi ise davalının zamanasını savunması ile karşılaşmış ve reddedilmiştir. Federal Mahkeme, Moor'un eşinin temyiz talebi üzerine yaptığı değerlendirmede, davalı işverence ileri sürülen zamanasını definin kabulünün, zarar verici fiilin üzerinden on yıllık mutlak sürenin geçmiş olması gerekçesiyle yerinde olduğunu vurgulayarak 29 Ocak 2010 tarihinde kararı onamıştır¹⁰⁵. Federal Mahkeme aynı kararında, tazminat talebinin reddine ilişkin hükmün Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 6¹⁰⁶ düzenlemesinde yer alan adil yargılanma

kendisine karşı ileri sürülebilecek bir alacağın var olup olmadığı konusunda önceden belirlenebilir bir andan itibaren kesinliğe sahip olma yönünde menfaati vardır ki bu önceden bilme aynı zamanda hukuk güvenliği ilkesinin de menfaatindedir. Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Botschaft, s. 253.

¹⁰⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru No: 52067/10 ve 41072/11; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar No: ECHR (069) 2014. Kararın tam metni sadece Fransızca olarak yayınlanmıştır.

¹⁰⁵ BGE 136 II 187 (29 Ocak 2010).

¹⁰⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 6: Âdil Yargılanma Hakkı

1. Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir. Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde, veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.

3. Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:

a) Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacının yardımından yararlanmak ve eğer savunmacı tutmak için mali olanaklardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağırılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;

e) Duruşmada kullanılan dili anlama dışı veya konuşma dışı takdirde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak.

hakkını ihlal ettiği yönündeki davacı iddialarını da reddetmiştir. Kanton (Argovia) Mahkemesinin işveren aleyhine ikame edilen davanın reddedilmesi kararının Moor'un çocukları tarafından temyizi üzerine Federal Mahkeme, zamanaşımının başlangıcının zararın sonuçlarının bilinmesinden bağımsız olduğu, davacıların talebinin zamanaşımına uğradığı gerekçesiyle 16 Kasım 2010 tarihinde talebi yeniden reddetmiştir¹⁰⁷. Temyiz taleplerinin reddi üzerine dava, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 6 §1 düzenlemesinde yer alan haklarının ihlal edildiği beyan ve iddiası ile davacılar tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne taşınmıştır. Davacılar hak ihlali iddialarının dayanağı olarak iki hususu ileri sürmüşlerdir:

- Taleplerinin reddedilmesine sebep olan mutlak zamanaşımı süresi, zarar görenin haklarından objektif olarak haberdar olabileceği andan önce tamamlanmıştır;

- Bu çerçevede zamanaşımı süresinin tamamlanmasından daha önce hakların ileri sürülebilmesi imkânı objektif olarak bulunmamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kararında;

• Herkesin, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklarda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davanın makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahip olduğunu;

• Adil yargılanma hakkının da yasal sınırlamaları olabileceğini;

• Zamanaşımı kurumunun da bu sınırlamalardan biri olduğunu; ancak bu kurumun (diğer sınırlamalar gibi) davacının haklarını ihlal etmesine izin verilemeyeceğini;

belirterek öncelikle temel esasları ortaya koymuştur.

Mahkeme takiben somut olayın olguları çerçevesinde;

• Asbest mağduriyetinin zararlı sonuçlarının ortaya çıkmasının on yıllar sürdüğü değerlendirildiğinde İsviçre Hukukunda kabul edilen on yıllık zamanaşımı süresinin zararlı sonuç ortaya çıkmadan önce her halükarda tamamlanmış olacağı;

• Tıbbi tanının objektif olarak konulabileceği andan önce bu bağlamda ortaya çıkan zararların tazmini taleplerinin zamanaşımına uğramış olduğunun kabul edilmesinin hakkaniyete aykırı olduğu;

• Somut olayın istisnai özellikleri uyarınca davacıların zararlarının giderilmesi taleplerinin zamanaşımına uğradığı gerekçesiyle taleplerini mahkemede ileri sürebilme haklarının ihlal edildiği;

gerekçeleriyle davacıların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 6 §1 düzenlemesinde yer alan haklarının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Federal Konsey'in zamanaşımı kurumuna ilişkin tasarısında, ölüm veya bedensel zararlara ilişkin tazminat taleplerinin, zarar görenin zarardan veya tazminat yükümlüsünün şahsından haberdar olduğu tarihten itibaren hesap edilecek üç yılın geçmesiyle; fakat her halükarda zarar verici davranışın gerçekleştiği veya sona erdiği günden itibaren hesap edilecek otuz yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrayacağı düzenlemesine¹⁰⁸ yer verilmekte olup; bu değişiklik esasen zamanaşımının başlangıcı bakımından yürürlükte olan düzenlemeden

¹⁰⁷ BGE 137 III 16 (16 Kasım 2010).

¹⁰⁸ OR(Entwurf-Tasarı) md. 60 / f.1 ve OR(Entwurf-Tasarı) md. 60 / f.1 bis.

farklı değildir. Widmer'in, tasarıdaki düzenlemenin, hukuki belirliliği teminat altına aldığı ancak latent sürenin (zararın ortaya çıkması için gereken sürenin) otuz yılı aşmasının oldukça mümkün bulunduğu dikkate alındığında, geç ortaya çıkan zararların tazminine ilişkin problemi çözmekten uzak olduğu yönündeki eleştirisi¹⁰⁹ durumu açıkça ortaya koymaktadır¹¹⁰.

Diğer taraftan zamanaşımının, uğranılan zararın objektif olarak açıklığa kavuştuğu ilk andan itibaren işlemeye başlayacağı yönünde bir düzenleme yapılmasının da değerlendirilebileceği; bu yöndeki bir düzenlemenin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı ile ortaya konulan problemin çözümüne daha fazla hizmet edeceği de ileri sürülmüştür¹¹¹.

İsviçre Hukukunda yer alan pozitif düzenlemeler, tazminat talebinin dayandığı hukuki sebebe göre ayırım yapan zamanaşımı düzenlemeleridir. Bu ayırım, hem sürelerin uzunluğu hem de başlangıç anları bakımından söz konusudur. Özellikle haksız fiil zamanaşımının işlemeye başlamasında tazminat talebinin doğmuş olması kriteri esas alınmamaktadır. Kanun koyucu, zararın doğumu ve zarar verene ilişkin olguları bilme ya da bilmesi gerekme kriterlerine yer vermekle birlikte; bunu zarar verici olayın gerçekleşmesinden itibaren işlemeye başlayacak on yıllık bir üst süre ile sınırlandırdığı için, yürürlükteki düzenlemelerin özellikle geç ortaya çıkan zararlar bakımından elverişsiz olduğu kuşkusuzdur¹¹².

Reform tasarısındaki zamanaşımı düzenlemelerinin ise yeknesaklık eğilimini takip ettiği¹¹³ ve ancak zamanaşımının başlangıç anı bakımından çok da yenilikçi olmadığı anlaşılmaktadır. Taslakta öngörülen üçlü süre rejiminde; alacağın muacceliyeti ve alacaklının borcu kuran durumları ve borçluyu öğrenmesinden itibaren işlemeye başlayacak kısa (sübjektif başlangıçlı) süre, alacağın muacceliyeti ile başlayacak (objektif başlangıçlı) süre ve muacceliyet ya da alacaklının öğrenmesi olgularından tamamen bağımsız olarak alacağın doğumu ile başlayacak ve emredici nitelikteki¹¹⁴ azami süre öngörülmektedir.

¹⁰⁹ Pierre Widmer, "Le dies a(quipro)quo dans la prescription subsidiaire – Dommages différés: une revision pour des prunes – une prescription absolue mort-née", HAVE/REAS (Haftung und Versicherung), 2014/1, s. 69-71; Pierre Widmer, "Anything goes – Haftpflichtrecht im Offside – Kritische Betrachtungen zum turnaround in der neueren Lehre und zum Entwurf OR 2020", HAVE/REAS 2014/4, s. 363 vd.

¹¹⁰ İsviçre hukukunda zamanaşımı bakımından öngörülen değişiklikleri bütünüyle ele alan eleştiri için bkz. Heinrich Honsell, "Revision des Verjährungsrechts?" in (Ed.) Honsell / Huwiler / Schulin, Liber Amicorum Nedim Peter Vogt, Privatrecht als kulturelles Erbe, Basel, 2012, s. 107 vd.

¹¹¹ Widmer, HAVE/REAS, 2014/1, s. 69; David Husmann / Massimo Aliotta, "Die Regelung der Verjährungsproblematik von Schadenersatzforderungen für sogenannte Spätschaden", HAVE/REAS 2014/1, s. 91.

¹¹² Aynı yönde bkz. Honsell, s. 112-113.

¹¹³ Zamanaşımı hukukunun yeknesak süre rejimi getirilerek uyumlaştırılmasının reformun en önemli amaçlarından olduğu yönünde bkz. Huguenin / Thouvenin, s. 12. Yazarlar, zamanaşımı sürelerinin ve başlangıçlarının aynı kriterlere göre belirlenmesi suretiyle yeknesak süre rejiminin getirilmesi halinde zamanaşımı kuralları arasında arzu edilen koordinasyonun sağlanacağını ifade etmektedir.

¹¹⁴ Tarafların belirli bir çerçevede üç yıllık nisbi ve on yıllık mutlak süreden anlaşma yaparak ayrılacakları; ancak otuz yıllık azami sürenin taraf iradesinden tamamen çıkarılmış olduğu yönünde bkz. Huguenin / Thouvenin, s. 13.

Diğer taraftan ihlal edilen değer in kişi varlığı olduğu hallerin özel düzenlemeye tabi tutulması yönündeki değişiklik önerisi önemli olmakla birlikte objektif başlangıçlı otuz yıl ile sınırlanmış olduğu hatırlatılmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İsviçre aleyhine vermiş olduğu karar dikkate alınarak¹¹⁵, tasarıda öngörülen düzenlemelerin yeniden değerlendirilmesinin söz konusu olacağı düşünülmektedir.

VII. DEĞERLENDİRME

Yeni teknoloji ve malzemelerdeki artış, günümüz bilimsel verileri ışığında henüz nitelik ve niceliği öngörülemeyen riskleri beraberinde getirmekte; bu durumların özellikle insan yaşamı ile beden bütünlüğünü uzun vadede nasıl etkileyebilecekleri bilinmemektedir. Çalışmamızın hareket noktasını, bu çerçevede ortaya çıkabilecek “geç zararların” tazmini taleplerinin yürürlükteki düzenleme uyarınca zamanaşımı savunması ile karşılaşma ve zarar görene giderim sağlanamama riski teşkil etmektedir. Bu bağlamda karşılaşılan sorunların sayı olarak artmasının yanı sıra kapsamalarının da giderek genişlemesi, geç ortaya çıkan zararların tazmini taleplerinde uygulanacak zamanaşımı rejiminin özel olarak ele alınması ihtiyacını doğurmuştur.

Herhangi bir zamanaşımı rejimini değerlendirirken, zamanaşımının süresi, sürenin ne zaman işlemeye başlayacağı, zamanaşımının hangi durumlarda duracağı ve hangi durumlarda kesileceği ve nihayet tarafların zamanaşımına ilişkin düzenlemeleri hafifletme ya da ağırlaştırma konusunda anlaşmalarının mümkün olup olmadığı unsurları beraberce dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda, zamanaşımına tabi talebin, hangi nitelikteki zararı tazmine yönelik olduğu ve zamanaşımı kurumunun amacı da belirleyici diğer faktörler olarak göz ardı edilmemelidir. Çalışmamızda, bu unsurlar ve sair faktörler, yürürlükteki düzenlemeler ve karşılaştırmalı hukuktaki yeni eğilimlerle birlikte değerlendirilmiştir.

Zamanaşımı, belirli bir zamanın geçmesi olgusuna, alacak hakkını zayıflatan bir etki tanır. Buradaki temel amaç, toplumsal barışın ve hukuki güvenliğin sağlanmasıdır.

Bedensel zararların tazmini taleplerinin hukukumuzda tabi olacağı zamanaşımı hükümleri, tazminat talebinin hangi hukuki sebebe dayandığına göre farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan Türk Hukuku’nda yeknesak, genel nitelikli bir zamanaşımı rejimi bulunmadığı, düzenlemelerin bu açıdan yeni eğilimlerle paralellik arz etmediği söylenebilir.

Hukukumuzda tazminat talebinin dayandığı hukuki sebebe göre sürelerin uzunluğu da değişmektedir. Aynı farklılaşma, sürelerin işlemeye başlayacakları an bakımından da söz konusudur. Kanun koyucu, sözleşmeye dayanan talepler bakımından zamanaşımının başlangıcını objektif bir kritere bağlamış

¹¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bedensel zararlara ilişkin kararlarının milli mahkemeler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu, bu sınırlılığın sebepleri, her şeye rağmen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bedensel zararların tazmine ilişkin gelişme kaydedilmesi için en önemli kurum olduğu yönündeki değerlendirme için bkz. Marco Bona, “Towards The ‘Europeanisation’ of Personal Injury Compensation? Contexts, Tools, Projects, Materials and Cases on Personal Injury approximation in Europe” in Personal Injury Compensation in Europe, Ed. Marco Bona & Philip Mead, Deventer, Kluwer, 2003.

(muacceliyet); geniş anlamda haksız fiillere dayanan talepler bakımından ise objektif (zarar verici olay/fiilin oluş anı) ve sübjektif (alacaklının alacağı doğuran vakıaları ve borçlunun şahsını bilmesi)¹¹⁶ kriterlerin bir kombinasyonunu tercih etmiştir. Bu anlamda da yeknesak bir rejimden söz etmek mümkün değildir.

Bu belirlemeler ışığında yürürlükte olan zamanaşımı rejimi bakımından, uluslararası eğilimler doğrultusunda kapsamlı bir değişiklik ideal olmalıdır. Yeknesak unsurları barındıran, genel nitelikli, açık, sadeleşmiş bir zamanaşımı rejimine geçişin uzun süreli bir birikim ve çalışmayı gerektireceği tartışmasızdır. Bu bakımından, yeni eğilimler çerçevesinde, sübjektif bir başlangıç kriterini esas alan, kısa süreli ve talebin hukuki dayanağından bağımsız olarak uygulanan yeknesak bir zamanaşımı rejimi yapılandırılana dek, en azından geç ortaya çıkan bedensel zararlar bakımından özel bir düzenleme getirilmesi düşünülebilir. Zira tazminat talebinin dayanağını hangi hukuki sebep teşkil ederse etsin, hukukumuzda düzenlenen sürelerin uzunluğu¹¹⁷ ve başlangıç anları, geç zararların özellikleri ve ortaya çıkış süreci ile birlikte değerlendirildiğinde; geç zarar mağdurlarının, talep hakkına sahip olduklarını kavrama imkânının objektif olarak bulunmadığı dönemde (daha zarar dahi oluşmadan), talep haklarının zamanaşımına uğrayacağı açıktır.

Bu noktada, geç zararların tazmini taleplerinin akamete uğramaması bakımından özel düzenlemenin nasıl olması gerektiği sorusu gündeme gelecektir.

Zamanaşımı savunması ile karşılaşılardan ilgili taleplerin ileri sürülebilmesinde esas belirleyici olan zamanaşımının süresinden ziyade sürenin başlangıç anıdır. Hangi kriterin esas alınacağını hassasiyetle belirlemesi gereken kanun koyucunun çeşitli alternatifleri bulunmaktadır.

Objektif olarak belirlenebilir bir tarihten itibaren işlemeye başlayacak kısa zamanaşımı süresinin kabulü, borçlu bakımından olumlu; alacaklının talep hakkını bilmemesi ya da bilebilecek durumda olmamasının hiçbir önem arz etmemesi karşısında alacaklı bakımından olumsuzdur. Zamanaşımı kurumunun hukuk güvenliğini sağlama amacı, tercihin objektif kriter yönünde kullanılmasını gerektirir. Diğer taraftan alacaklılara, taleplerini ileri sürebilme hususunda makul şans tanınmaması da hukuk güvenliğini zedeler. Bu bakımdan objektif kriter benimsenmesi halinde karşılaşılabilecek bu olumsuzluk (görece) daha uzun zamanaşımı süreleri getirilerek yumuşatılabilir. Ancak sürenin uzun tutulması halinde dahi, geç ortaya çıkan zararlarla ilişkin taleplerin objektif olarak ileri sürülebilecekleri an öngörülen uzun sürenin dolmasından sonra ya denk gelebilir.

¹¹⁶ Gerçek bilmenin mi (objektif şartlar – makul şartlar altında) bilmesi gerekmenin mi esas alınacağı hususunun düzenlemelerde açıklığa kavuşturulması özellikle geç zararların tazmini talepleri bakımından önem arz etmektedir. Bedensel zararlar bakımından özel düzenleme içeren ve zamanaşımının başlangıcını zarar görenin zararın zarar veren olay ile bağlantılı olduğunu bilmesi (sübjektif) kriterine bağlanmış olan İngiliz Hukukunda, zarar görenin, makul şartlar altında bir uzman desteği-teşhisi ile zararının bağlantısını öğrenebilecek olması ya da öğrenmesi gerekmesi hallerinde de sübjektif başlangıç kriterinin karşılandığı kabul edilmektedir (Limitations Act 1980 - Sec. 11).

¹¹⁷ Karş. zamanaşımının bireysel menfaatleri aşarak esasen kamu yararına hizmet ettiği yaklaşımı uyarınca TBK'da düzenlenmiş olan azami sürelerin yeterli oldukları yönündeki görüşler - Başpınar/Altunkaya, s. 125; Nart, s. 247.

Diğer taraftan, subjektif bir başlangıç kriteri uygulanırsa, alacaklının talep hakkını kavraması ya da en azından (objektif şartlar altında) kavraması gerekmesi, uzunca bir sürenin geçmesini gerektirebilecektir. Bu sebeple subjektif kriter benimsenmesi halinde ise (görece) daha kısa zamanaşımı süreleri getirilmektedir. Bu tercihin, yaratacağı belirsizlik ile hukuk güvenliğini zedeleme riski göz önünde bulundurulduğunda, kuvvetli eleştirilerle karşılaşacağı söylenebilir¹¹⁸.

Objektif ve sübjektif başlangıç kriterlerinin olumlu ve olumsuz yönleri karşılıklı değerlendirildiğinde, objektif başlangıç kriterini esas alan (görece) daha uzun bir zamanaşımı süresi düzenlenmesinin, tazminat talebinin objektif olarak ileri sürülebileceği anın öngörülen sürenin dolmasından sonraya denk gelmesi riski devam etmekle birlikte, hukuk güvenliği mülahazalarıyla daha az eleştirileceği düşünülmektedir.

Bu noktada cevaplanması gereken bir başka soru, bu azami sürenin ne uzunlukta olmasının amaca hizmet edeceğidir. Gelişmeler karşısında bu yönde kesin bir belirleme yapabilmek mümkün olmamakla birlikte, bilimsel araştırmaları esas alan karşılaştırmalı hukuktaki eğilimlerin¹¹⁹ dikkate alınması uygun olacaktır. Bu çerçevede, talebin hukuki dayanağından bağımsız olarak her tür bedensel zararın tazmini talebine uygulanacak ve zarara yol açan fiilin tamamlandığı tarihten itibaren işlemeye başlayacak 30 yıllık bir zamanaşımı süresinin¹²⁰ düzenlenmesi isabetli olacaktır. Bu sürenin, tazminat talebinin, ne zaman doğmuş olduğu ya da alacaklının talebi bilmesi / bilmesi gerekmesi kriterlerine bağlı olmaksızın uygulanması gerektiği de vurgulanmalıdır.

Bu sayede, uygulamada karşılaşılan ve hakkaniyete aykırı olduğu düşünülen durumlarda, zamanaşımı hükümlerinin yorum yoluyla farklı uygulan-

¹¹⁸ Hukukumuzda belirliliğin, zarara yol açan fiilin tamamlandığı tarihin esas alınması suretiyle sağlanacağı kabul edilmektedir. Haksız fiilin tamamlandığı tarih yerine zarara yol açan fiilin tamamlandığı tarihin esas alınmasının, bazı durumlarda adalet duygusunu zedeleyebileceği hukuk güvenliğini sağlayacağı yönünde bkz. Başpınar, Zamanaşımının Başlaması ve Süresi, s. 98. Aynı yönde bkz. Eren, s. 797; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 720.

¹¹⁹ Çalışmamızda yararlanılmış olduğumuz ülke raporlarının tümünde ortak olarak ele alınan geç bedensel zarar örneği asbeste bağlı olarak ortaya çıkan geç zararlardır. Uygulamada bu bağlamda karşılaşılan sorunlar çalışmaların hareket noktasını teşkil etmiştir. Bu zararlar bakımından söz konusu olan latent dönemin uzunluğu, bilimsel araştırma verileri doğrultusunda değerlendirilerek, zamanaşımı süresinin uzunluğunun belirlenmesinde ölçüt olarak alınmıştır. Bunu diğer geç zarar türlerinin değerlendirilmesi izlemiştir. Ancak tercih edilen zamanaşımı süresinin her tür geç zarar bakımından hedeflenen korumayı sağlaması elbette mümkün değildir. Hatta zarar asbest kaynaklı olsa dahi, her geçen gün derinleşen araştırmalar latent sürenin çok daha uzun olduğu vakıaları da işaret etmektedir. Netice itibarıyla bir süre belirlenmesi zorunluluğu bulunmaktadır, ancak belirlenen sürenin dolmasından sonra ortaya çıkabilecek geç zararlar bakımından tazminat talebinin zamanaşımı savunması ile karşı karşıya kalma riski de varlığını sürdürmektedir.

¹²⁰ Böylece bir düzenlemede, zamanaşımının durması ve kesilmesi bakımından herhangi bir limit getirilip getirilmeyeceği de önemlidir. Sürenin (durarak – kesilerek) ucu açık biçimde devam edebilecek olması da eleştiriye açıktır. İşte bu durumun hukuk güvenliği ile bağdaşmayacağı düşüncesiyle, özellikle taraf serbestinin geniş olduğu hallerde, bir üst limit getirilmesi düşünülebilir.

ması çabalarına, *-objektif olarak ortaya çıkması öngörülen süreden önceki dönemde gerçekleşecek-* bedensel zararlar bakımından gerek kalmayacaktır¹²¹.

Ancak bu düzenleme önerisinin, AİHM'nin Moor vs. İsviçre davasında vermiş olduğu karar ile tam uyumlu olmadığı da vurgulanmalıdır. AİHM anılan kararında, zamanaşımı düzenlemelerinin belirlilik sağlamak itibariyle meşru bir amaca hizmet ettiğini; ancak bu düzenlemelerin, tetikleyici olaydan ancak uzun yıllar sonra teşhis edilebilen hastalıklara maruz kalan kişilere sistematik olarak uygulanmasının, o kişilerin tazminat taleplerini mahkeme önünde ileri sürme şanslarını zedelediğini belirtmektedir. Mahkeme aynı zamanda, kişinin, belirli bir hastalığa yakalandığını bilemeyecek durumda olduğunun bilimsel olarak kanıtlanabildiği hallerde, zamanaşımı uygulamasında bu olgunun da dikkate alınması gereğine işaret etmektedir¹²².

O halde, geç ortaya çıkan bedensel zararlara ilişkin tazminat taleplerinde uygulanacak zamanaşımı süresi düzenlenmesine ilişkin önerimiz; hukuki güvenliği sağlayacak ve belirlilik ihtiyacını karşılayacaktır. Bununla birlikte, objektif olarak ortaya çıkması, öngörülen süreden daha sonra gerçekleşecek zararlar söz konusu olduğunda, zarar gören kişilerin tazminat taleplerini mahkeme önünde ileri sürme şansları yine zedelenmiş olacaktır.

Bir başka ifade ile talebin hukuki dayanağından bağımsız olarak her tür bedensel zararın tazmini talebine uygulanacak ve zarara yol açan fiilin tamamlandığı tarihten itibaren işlemeye başlayacak 30 yıllık bir zamanaşımı süresi düzenlense bile, AİHM kararı çerçevesinde hedeflenen koruma tam anlamıyla sağlanamayacaktır.

Bu rağmen, “İnsan Zararları Mahkemelerinin Kurulmasına İlişkin Yasa Teklifinin”¹²³ hazırlanarak bu konularda ihtisas mahkemelerinin kurulması

¹²¹ Yargıtay'ın, özellikle deprem kararlarıyla ön plana çıkan, hakkaniyet düşüncesi ile zamanaşımı sürelerinin başlangıcı bakımından yapmış olduğu farklı uygulamaların, isabetli olmadığı düşünülmektedir. Aynı yönde bkz. Başpınar, Zamanaşımının Başlaması ve Süresi, s. 103.

¹²² Bu temel argümanları ileri süren AİHM, somut vakıanın istisnai özellikleri uyarınca davacıların tazminat taleplerinin mahkeme önüne getirilmesinin engellendiği ve bu suretle adil yargılanma haklarının ihlal edildiği sonuçlarına varmıştır.

¹²³ İnsan Zararları Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun Teklifi, 24. Yasa Döneminde Adalet Komisyonunda görüşülüp 702 sıra sayısı ile numaralandırılmış, ancak Genel Kurulda görüşülüp sonuçlandırılmamıştır. Teklifin md. 3(1) (b) hükmü lafzı itibariyle değerlendirildiğinde, kanun teklifinde geniş anlamda zarar kavramının esas alındığı anlaşılmaktadır. Buna göre kanun teklifi ile kurulması öngörülen ihtisas mahkemeleri, Türk Borçlar Kanunu md. 54 hükmünde “Bedensel Zararlar” ve md. 53 hükmünde “Ölüm” kenar başlıkları altında düzenlenmiş bulunan, ölüm ve beden bütünlüğünün ihlali halinde kişinin uğradığı zararlardır ilişkin uyuşmazlıklara bakacak özel yargı yerleridir. Ölüm ve bedensel bütünlüğün ihlal edilmesi hallerinde ortaya çıkacak zararların tazmini davalarına bakacak özel nitelikli, adli yargı içerisinde yer alacak ihtisas mahkemelerinin kurulmasının isabetli olacağı düşünülmektedir. Ancak kanun teklifinde “insan zararı” ifadesine yer verilmiş olmasının terminolojik açıdan isabeti değerlendirilmelidir. İnsan zararları kavramı, insan hakları olarak algılanmaya müsait olan ve çok daha geniş kapsamlı bir alanı karşılar niteliktedir. Kanun teklifinde insan zararları ile kastedilen esasen Türk Borçlar Kanunu md. 54 hükmünde “Bedensel Zararlar” ve md. 53 hükmünde “Ölüm” kenar başlıkları altında düzenlenmiş bulunan, ölüm ve beden bütünlüğünün ihlali halinde kişinin uğradığı zararlardır. Bu itibarla, kurulması planlanan ihtisas mahkemelerinin “Kişi Varlığı Zararları Mahkemeleri” olarak adlandırılması, özel hukuk terminolojisi ile uyum göstermesi açısından daha isabetli olacaktır.

ihtiyacının da tartışıldığı bir dönemde, -en azından- bedensel zararların tazmini taleplerinin tabi olacağı zamanaşımına ilişkin özel düzenleme yapmak üzere harekete geçilmesinin olumlu bir adım olacağı düşünülmektedir.

KISALTMALAR

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Art.	: Article
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BGB	: Alman Medeni Kanunu
BK	: Borçlar Kanunu
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
ÇK	: Çevre Kanunu
DCFR	: Avrupa Sözleşme Hukukunun İlkeleri, Tanımları ve Model Kuralları- Ortak Referans Kurallarına İlişkin Taslak
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
Ed.	: Edited by
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
K.	: Karar
karş.	: karşılaştırınız
KTK	: Karayolları Trafik Kanunu
md.	: Madde
MÜHFHAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Hukuk Araştırmaları Dergisi
N.	: Number
No	: Numara
OR	: İsviçre Borçlar Kanunu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sec.	: Section
T.	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TKHK	: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
TTD	: Türk Toraks Derneği
vd.	: ve devamı
Y.	: Yıl

KAYNAKÇA

Akıntürk, Turgut / Ateş Karaman, Derya: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Özel Borç İlişkileri, 21. Bası, 2013

Akipek, Şebnem: “Bedensel Zararların Tazmini Kapsamında Tüketici Hukuku Yönünden Ürün Sorumluluğu” Yeni Gelişmeler Işığında Bedensel Zararların Tazmini Uluslararası Kongre, C.2, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2016

Aliotta, Massimo / Husmann, David: “Der Gesetzgeber muss die Opfer von Spätschädenschützen”, Plädoyer 4/11, s. 42 vd., www.plaedoyer.ch.

Ayan, Mehmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7.Bası, Konya, 2012

Barış, İzzettin: Asbestos and Erionite Related Chest Diseases, Ankara, 1987.

Başpınar, Veysel: “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Haksız Fiilden Doğan Tazminat Taleplerinde Zamanaşımının Başlaması ve Süresi”, Türkiye-İsviçre Karşılaştırmalı Hukuk Sempozyumu – I (Borçlar Hukuku), Ankara, 2015. (Zamanaşımının Başlaması ve Süresi)

Başpınar, Veysel / Altunkaya, Mehmet: “Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımının Başlaması ve Süresi”, AÜHFMD, C. 57, S.1, 2008.

Bona, Marco: “Towards The ‘Europeanisation’ of Personal Injury Compensation? Contexts, Tools, Projects, Materials and Cases on Personal Injury approximation in Europe” in Personal Injury Compensation in Europe, Ed. Marco Bona & Philip Mead, Deventer, Kluwer, 2003.

Burcuoğlu, Haluk “Borçlar Kanunu’na Getirilen Yenilikler”, İzmir Barosu Dergisi, Y:77, S:2, 2012

DCRF: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft common Frame of Reference, Full Edition, München, 2009.

Dikensoy, Öner: “Nanopartiküller ve Plevra”, TTD Plevra Bülteni, C. 4, S. 1, Ocak 2010.

Erdem, Mehmet: Özel Hukukta Zamanaşımı, İstanbul, 2010.

Eren, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2015.

Gümüş, Mustafa Alper: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C.I, 3.Bası, İstanbul, 2013

Hatemi, Hüseyin / Gökyayla, Emre: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 3. Bası, İstanbul, 2015

Havutçu, Ayşe: “Haksız Fiil Sorumluluğunda Zamanaşımı Sürelerinin Başlangıcı” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.12, Özel S., 2010 (Basım Yılı:2012)

Heinrichs, Helmut: “Reform des Verjährungsrechts”, Neue Juristische Wochenschrift, 1982.

Honsell, Heinrich: “Revision des Verjährungsrechts?”in (Ed.) Honsell/Huwiler/Schulin, Liber Amicorum Nedim Peter Vogt, Privatrecht als kulturelles Erbe, Basel, 2012.

Huguenin, Claire / Thouvenin, Florent: Verjährung und Reform in der Schweiz, University of St. Gallen Law School, Law and Economics Research Paper Series, No: 2013-11, <http://ssrn.com/abstract=2196462>, Son Erişim: 05.05.2015.

Husmann, David / Aliotta, Massimo: "Die Regelung der Verjährungsproblematik von Schadenersatzforderungen für sogenannte Spätschaden", HAVE/REAS 2014/1.

Kazancı İctihat Bankası (www.kazanci.com)

Kılıçoğlu, Ahmet M.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Genişletilmiş 17. Bası, Turhan, Ankara, 2013

Koziol, Helmut / Steininger, Barbara C.: (Ed.) Limitation in Tort Law and in the Law of Obligations", European Tort law 2010, Göttingen, 2011.

Legal Bank (www.legalbank.net)

Loser, Peter: "Revision of Swiss Code of Obligations – Revision of the Rules Concerning

Mansel, Heinz-Peter/Budzikiewicz, Christina: Das Neue Verjährungsrecht, Bonn, 2002.

Moraht, Jens: Verjährungrechtliche Probleme bei der Geltendmachung von Spätschäden im Deliktrecht aus der Sicht des deutschen, schweizerischen, österreichischen und englischen Rechts, Frankfurt, 1995.

Nart, Serdar: "Haksız Fiillerde Zamanaşımına İlişkin Hükümün Değerlendirilmesi", MÜHFHAD Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, İstanbul, 2011.

Nomer, Haluk N.: Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul, 1996. (Maddi Tazminat)

Nomer, Haluk N.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 14. Bası, İstanbul, 2015.

Oğuzman, Kemal/Öz, M. Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.1, Gözden Geçirilmiş 13. Bası, İstanbul, 2015 [Oğuzman/Öz, C.1]

Oğuzman, Kemal/Öz, M. Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.2, Gözden Geçirilmiş 10. Bası, İstanbul, 2013 [Oğuzman/Öz, C.2]

Oser, Hugo/Schönenberger, Wilhelm: Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Band. V/I, Das Obligationenrecht (Art. 1-183), Zürich, 1929.

Peters, Frank / Zimmermann, Reinhard: Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechts I –in 'Verjährungsfristen', Köln, 1981.

Reisoğlu, Safa: Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 23. Bası, İstanbul, 2012

Rey, Heinz: Ausservertragliches Haftpflichtrecht, Zurich, 2008.

Rothman, Kenneth J./Greenland, Sander: "Modern Epidemiology", Concepts of Infectious Disease Epidemiology, (Ed. Halloran, M. Elizabeth), 2.Bası, Philadelphia, 1998, s.15; <http://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms?cdrid=693544>, Son Erişim: 17.05.2016.

Savaş, Fatma Burcu: "Haksız Fiil Tazminatının Tabi Olduğu Zamanaşımı Süresinin İşlemeye Başlama Anı" TBB Dergisi, S. 74, 2008

Spiro, Karl: Die Begrenzung privater Rechte durch Verjährungs-, Verwirkungs- und Fatalefristen, C: 1, Bern 1975.

Spiro, Karl: Zur Entstehung und Entwicklung der Verjährungsbestimmungen, Jubiläumsschrift Hundert Jahre Schweizerisches Obligationenrecht, Freiburg, 1982.

Tekinay / Akman / Burcuoğlu / Altop, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 1993 von Bar, Christian / Zimmermann, Reinhard: Grundregeln des Europäischen Vertragsrechts, Teil III, München, 2005.

von Tuhr, Andreas: Borçlar Hukuku, C.1-2, Çeviren: Av. Cevat Edege, Ankara, 1983.

Voser, Natalie: "Aktuelle Probleme zivilrechtlicher Verjährung bei körperlichen Spätschäden aus rechtsvergleichender Sicht", Recht 2005/4.

Yavuz, Cevdet: Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 9. Bası, Beta, İstanbul, 2011

Zevkliler, Aydın / Gökyayla, K.Emre: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 12.Bası, Turhan, Ankara, 2013

Zimmermann, Reinhard: Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription, Cambridge, 2004. (Comparative Foundations)

Zimmermann, Reinhard: "Extinctive Prescription in German Law", in Ed. Eric Jayme, German National Reports in Civil Law Matters for XIVth Congress of Comparative Law, Athens (Vouliagmeni), Greece 31 July-7 August 1994, Boston, Kluwer Law International.

Zimmermann, Reinhard / Kleinschmidt, Jens: "Verjährung: Grundgedanken und Besonderheiten bei Ansprüchen auf Schadenersatz", Festschrift für Eugen Bucher, Bern, 2009.

Zimmermann, Reinhard / Whittaker, Simon: (Ed.) Good Faith in European Contract Law, Cambridge, 2000.

Widmer, Pierre: "Anything goes – Haftpflichtrecht im Offside – Kritische Betrachtungen zum turnaround in der neueren Lehre und zum Entwurf OR 2020", HAVE/REAS 2014/4.

Widmer, Pierre: "Le dies a(quipro)quo dans la prescription subsidiaire – Dommages différés: une revision pour des prunes – une prescription absolue mort-née", HAVE/REAS (Haftung und Versicherung), 2014/1.

YARARLANILAN RAPORLAR

Alberta Institute for Law Research and Reform, Limitations, Report for Discussion No:4, September 1986 www.alri.ualberta.ca/docs/rfd004.pdf, Son Erişim: 12.03.2016.

Alberta Institute for Law Research and Reform, Limitations, Report for Discussion No:55, December 1989 www.alri.ualberta.ca/docs/rfd055.pdf, Son Erişim: 12.03.2016.

English Law Commission No:151, Limitation of Actions, 1998, <http://www.lawcom.gov.uk>, Son Erişim: 04.08.2015.

English Law Commission No:270, Limitation of Actions, 9 July 2001, §3.102 vd., <http://www.lawcom.gov.uk>, Son Erişim: 04.03.2016.

Ireland Law Reform Commission – Report on the Statute of Limitations: Claims in Respect of Latent Injuries, of Actions, 1987, Dublin, www.lawreform.ie/fileupload/Reports/rLatentPersonalInjuries.htm, Son Erişim: 12.03.2016.

Ireland Law Reform Report – Limitation of Actions, Law Reform Commission, December 2011, Dublin, www.lawreform.ie/fileupload/Reports/r104limitationofactions.htm, Son Erişim: 12.03.2016.

Law Commission Limitation of Civil Actions – A Discussion Paper, February 2000, Wellington, New Zealand, www.lawcom.govt.nz, Son Erişim: 04.08.2015.

Law Reform Report of British Columbia, Report on the Ultimate Limitation Period: Limitation Act, 1990, Vancouver, www.bcli.org/sites/default/files/LRC112_Ultimate_Limitation_Period.pdf, Son Erişim: 12.05.2016.

Pierre Widmer / Pierre Wessner, Revision und Vereinheitlichung des Haftpflichtrechts, Erlauternder Bericht, www.bj.admin.ch/dam/data/bj/wirtschaft/gesetzgebung/acrhiv/.../vn-ber-d.pdf, Son Erişim: 10.05.2016.

Scottish Law Commission, Discussion Paper on Personel Injury Actions: Limitation and Prescribed Claims, 2006, http://www.scotlawcom.gov.uk/files/2412/7892/7069/dp132_limitation.pdf, Son Erişim: 12.05.2016.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu 22/1/2008 T. ve B.02.0.KKG.0.10/101-1075/293 Sayılı Raporu, Son Erişim: 16.05.2016.